

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Kinnipeetava kambripinna suuruse nõue
Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas**

Kärt Vaarmari
Kohtupraktika analüütik

Tartu

Märts 2016

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Kriteeriumid art 3 rikkumise tuvastamiseks kinnipidamistingimuste hindamisel	4
1.1. Üldised seisukohad	4
1.2. Põrandapinna suuruse arvutamine: mööbli ja WC-ga või ilma	5
1.2.1. Mööbliga või ilma	5
1.2.2. WC-ga või ilma	5
1.3. Põrandapinna kitsikus kui EIÕK art 3 iseseisev rikkumise alus	6
1.3.1. Võimalikud lähenemised	6
1.3.2. Põrandapind alla 3 m ²	7
1.3.3. Põrandapind 3-4 m ²	8
1.3.4. Põrandapind üle 4 m ²	9
1.3.5. Järeldused	9
1.4. Põrandapind ja teised tingimused kogumis	10
1.4.1. Üldised seisukohad	10
1.4.2. Olulised materiaalsed tingimused	10
1.4.2.1. Isikliku voodi puudumine	10
1.4.2.2. Piisav liikumisvõimalus	11
1.4.2.3. Sanitaartingimused	15
1.4.2.4. Loomuliku õhu ja valguse kättesaadavus, küte, ventilatsioon	18
1.4.2.5. Mööbli ebapiisavus	20
1.4.2.6. Ajaveetmisvõimalused, töötamisvõimalus	20
1.4.2.7. Passiivne suitsetamine	21
1.4.2.8. Toidu kvaliteet ja piisavus	22
1.4.3. Lisakaalutlused	22
1.4.3.1. Kinnipidamise kestus	22
1.4.3.2. Kinnipeetava tervislik seisund	25
1.4.3.3. Kinnipeetava staatus – eelvangistus, distsiplinaarrežiim, varjupaigataotlejad	26
2. Õiglane hüvitis alandavate kinnipidamistingimuste eest	27
2.1. EIK käsitus rahalise hüvitise määramisel	27
2.2. Hüvitise suuruse arvutamise kriteeriumid	27
2.3. Riigi pakutud hüvitise vastavus EIK seatud standardile	28
Kokkuvõte	30

Sissejuhatus

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹ (edaspidi EIÕK või konventsioon) art-s 3 on sätestatud piinamise keeld: kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada. Eesti põhiseaduses kajastub sama põhimõtte § 18 esimeses lauses: kedagi ei tohi piinata, julmalt või väärikut alandavalt kohelda ega karistada.

EIÕK art 3 alusel esitavad kaebusi eriti sageli kinnipeetavad, kuna neil on suurem oht langeda ebainimliku või alandava kohtlemise ohvriks.² Vabadusekaotus iseenesest ei too kaasa art 3 rikkumist, küll aga võivad art 3 rikkumist kujutada endast ebainimlikud kinnipidamistingimused. Aastatel 2004-2015 on Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) teinud sisulise otsuse sadade kaebuste suhtes, mis puudutavad kinnipeetavate ruumikitsikust.

Kuna EIÕK on Eesti õiguskorra osa, on ka Eestis viimastel aastatel saanenud kinnipeetavate poolt kaebuste esitamine isikliku põrandapinna kitsikuse tõttu. Iseäranis on andnud kaebustele hoogu juurde EIK poolt 2013. a lõpus Eesti suhtes tehtud otsus asjas *Tunis vs Eesti*³, milles EIK tuvastas art 3 rikkumise liiga väikese (2,5 m²) põrandapinna puhul (ehkki tol ajal Eestis kehtinud siseriiklikku normi ei olnud rikutud) ning kohustas Eestit pea kolm aastat kestnud ruumikitsikuse tõttu maksma kaebajale välja hüvitise summas 10 000 eurot.

Analüüsi eesmärgiks on kaardistada EIK praktikas sõnastatud kinnipidamistingimusi puudutavad põhimõtted ja kriteeriumid, mille esinemisel on EIK lugenud kinnipeetavate EIÕK art-st 3 tulenevad õigused rikutuks. Täpsemalt keskendub analüüs kinnipeetavate põrandapinna kitsikuse probleemile ning selgitab, millise suurusega isiklik ruum ning milliste tingimuste koosmõjus on EIK praktika kohaselt kujutanud endast inimväarikust alandavat kohtlemist.

Analüüsi käigus on läbi vaadatud andmebaasist HUDOC leitud EIK lahendid aastatest 2014-2015, kokku 148 lahendit. Lisaks on käsitletud 58 lahendit varasematest aastatest (2001-2013), milles EIK on paika pannud olulisi põhimõtteid ning millele EIK on viidanud ka oma hilisemates lahendites.

Analüüsis esitatud seisukohtadel ei ole siduvat mõju ja need ei ole käsitatavad Riigikohtu seisukohana. Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis.

¹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) sünonüümina kasutatakse sageli nimetust *Euroopa inimõiguste konventsioon* (EIÕK). – RT II 1996, 11/12, 34; 2010, 14, 54.

² Vt U. Lõhmus (koostaja). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Sihtasutus Iuridicum, 2003, lk 48.

³ *Tunis vs Eesti*, 19.12.2013, nr 429/12.

1. Kriteeriumid art 3 rikkumise tuvastamiseks kinnipidamistingimuste hindamisel

1.1. Üldised seisukohad

EIK üldine lähenemine art 3 nõuetele ning nende rikkumise tuvastamisele ei ole viimastel aastatel põhimõtteliselt muutunud – lahendites viidatakse üldjuhul juba varasemas praktikas väljakujunenud põhimõtetele.

EIK toob lahendites üldjuhul välja, et EIÕK art 3 sisaldab demokraatliku ühiskonna üht kõige põhilisemat väärtust, keelates mis tahes tingimusel piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistuse, olenemata asjaoludest ja kannatanu käitumisest. Selleks, et väärkohtlemine kuuluks art 3 kohaldamisalasse, peab see ületama minimaalset raskusastet. Millised tingimused selle raskusastme ületavad, sõltub konkreetsest juhtumist, nt kohtlemise kestusest, selle füüsilisest ja vaimsest mõjust, mõnel juhul kannatanu soost, vanusest ja tervislikust seisundist.⁴

Vabadusevõtmise kontekstis on EIK järjepidevalt rõhutanud, et selleks, et kannatused ja alandus kuuluks artikli 3 kohaldamisalasse, peavad need igal juhul olema suuremad kinnipidamisega seotud paratamatust kannatusest ja alandusest. Riik peab tagama, et isiku kinnipidamine toimuks inimväärikust austavates tingimustes, et meetme rakendamise viis ega meetod ei põhjustaks talle kannatusi ega raskusi, mis ületaks kinnipidamisega kaasnevat vältimatut kannatust, ja et vangistuse praktilisi nõudeid arvestades oleks tema tervislik seisund ja heaolu piisavalt tagatud.⁵

EIK on järjepidevalt leidnud, et lisaks ülerahvastatusele on art 3 rikkumise hindamisel oluline hinnata ka muid kinnipidamistingimusi (viidates lahendile *Ostrovar*⁶). Samuti on rõhutatud, et ühe sellise tingimusena tuleb arvesse võtta kinnipidamise kestust (viidates lahendile *Alver*⁷).

Juba 2007. a on EIK lahendis *Trepashkin* rõhutanud, et ta ei saa otsustada, kui suur peab olema kinnipeetava isiklik ruum konventsiooni nõuete täitmiseks. See sõltub paljudest olulistest asjaoludest, nagu kinnipidamise kestus konkreetsetes tingimustes, võimalus värskes õhus liikumiseks, kinnipeetava vaimne ja füüsiline seisund jne.⁸ Selle seisukoha juurde on jäänud EIK ka hiljem.⁹

2012. a on EIK määratlenud lahendis *Ananyev jt* olulised kriteeriumid, mille täitmata jätmine loob tugeva eelduse art 3 rikkumiseks: 1) igal kinnipeetaval peab olema kambri isiklik koht magamiseks; 2) iga kinnipeetava käsutuses peab olema vähemalt 3 m² isiklikku põrandapinda; 3) kambri üldpind peab võimaldama kinnipeetavatel vabalt mööbliesemete vahel liikuda.¹⁰ Tegemist on üksnes eeldustega, mitte vältimatult art 3 rikkumiseni viivate tingimustega. Samas on ilmne, et küsimus põrandapinna suurusest on art 3 rikkumise hindamisel olnud olulise tähtsusega.

⁴ Nt *Tunis* p 39 (koos viidetega varasematele lahenditele).

⁵ *Tunis* p 41 (koos viidetega varasematele lahenditele).

⁶ *Ostrovar vs Moldova*, 13.09.2005, nr 35207/03 p 89.

⁷ *Alver vs Eesti*, 18.11.2005, nr 64812/01 p 50 (koos viidetega varasematele lahenditele).

⁸ *Trepashkin vs Venemaa*, 19.07.2007, nr 36898/03 p 92.

⁹ Nt *Jirsák vs Tšehhi*, 5.04.2012, nr 8968/08 p 63; *Sergey Babushkin vs Venemaa*, 28.11.2013, nr 5993/08 p 50; *Semikhvostov vs Venemaa*, 6.02.2014, nr 2689/12 p 79; *Varga jt vs Ungari*, 14097/12 jt, 10.03.2015 p 76.

¹⁰ *Ananyev jt vs Venemaa*, 10.01.2012, nr 42525/07 p 148.

1.2. Põrandapinna suuruse arvutamine: mööbli ja WC-ga või ilma

Põrandapinna suuruse arvutamisel on Eesti kohtupraktikas tekkinud küsimus, kas EIK praktika kohaselt tuleb mööbel ja WC¹¹ üldisest kambripinnast maha arvata (ja järelejääv pind kambrielanike arvuga jagada) või mitte.

1.2.1. Mööbliga või ilma

Analüüsitud lahenditest nähtuvalt järgib EIK üldiselt praktikas põhimõtet, et **mööblit kambripinnast maha ei arvutata**.

Mööblist tulenevale kitsikusele tähelepanu juhtides viitab EIK üldjuhul tagasi kas lahendile *Modarca*¹² või *Toma Barbu*¹³, millest esimeses on kinnipeetava isiklik ruum mööbli tõttu väiksemaks arvutatud, teises on üksnes sedastatud, et „tegelikult oli kinnipeetaval veel vähem ruumi kambri oleva mööbli tõttu“. Ent hoolimata sagedastest viidetest lahendile *Modarca*, ei leitud analüüsi käigus rohkem lahendeid, milles kambripind oleks mööbli tõttu realselt väiksemaks arvutatud.

Küll on levinud juhud, mil EIK nimetab põrandapinna suuruse (mööblit maha arvestamata) ja lisab sellele „mis oli veelgi väiksem mööbli tõttu“ („which was further reduced by the furniture in the cell“ või „this space was further reduced by the amount of furniture“).¹⁴ Mitmes lahendis on vaadeldud kambri olukorda tervikuna ja leitud, et kui ruumi pinnast mööbel ja tualetiosa maha arvata, jäi kinnipeetavale vaevu ruumi kõndimiseks ning ülejääv ruum oli dramaatiliselt väike.¹⁵

Arvestades, et praktikas ei ole EIK mööblit põrandapinna suurusest maha arvanud, tuleks asjaolu, et **mööbel takistab kambri vabalt ringi liikumist, lugeda ruumikitsikust raskendavaks tingimuseks**.¹⁶ Lahendi *Ananyev* kohaselt on see üks kolmest põhitingimusest, mis loob tugeva eelduse, et art-t 3 on rikutud¹⁷.

1.2.2. WC-ga või ilma

Küsimuses, kas kambripinna arvutamisel tuleks arvestada ka WC (käimla) pindalaga, on analüüsitud lahenditest nähtuvalt EIK üldine lähenemine, et **kambripinnast on EIK praktikas WC/sanitaarala suurus maha arvatud juhul, kui tegemist oli eraldi ruumiga või selgelt eraldatavad ruumiosaga (*sanitary annex*)**.

¹¹ Adekvaatsem ja laiem termin oleks ilmselt käimla. Tekstist lihtsama leitavuse huvides on analüüsis kasutatud siiski terminit WC.

¹² *Modarca vs Moldova*, 10.05.2007, nr 14437/05 p 63.

¹³ *Toma Barbu vs Rumeenia*, 30.07.2013, nr 19730/10 p 64.

¹⁴ *Nt Mandic ja Jovic vs Sloveenia*, 20.10.2011, nr 5774/10 ja 5985/10 p 77; *Štrucl jt vs Sloveenia*, 20.10.2011, nr 5903/10 jt p 85; *Praznik vs Sloveenia*, 28.06.2012, nr 6234/10 p 19. Hilisematest lahenditest jätkavad sama joont nt *Jevšnik vs Sloveenia*, 9.01.2014, nr 5747/10 p 21; *Zinchenko vs Ukraina*, 13.03.2014, nr 63763/11 p 65; *Mihai Laurentiju Marin vs Rumeenia*, 10.06.2014, nr 79857/12 p 31; *Yarashonen vs Türgi*, 24.06.2014, nr 72710/11 p 76; *Varga jt p 87*; *Verdes vs Rumeenia*, 24.11.2015, nr 6215/14 p 76 jpt.

¹⁵ *Petrenko vs Venemaa*, 20.01.2011, nr 30112/04 p 39; *Yevgeniy Alekseyenko vs Venemaa*, 27.01.2011, nr 41833/04 p 87; *Insanov vs Azerbaidžaan*, 14.03.2013, nr 16133/08 p 112.

¹⁶ Lahendi *Butko vs Venemaa*, 12.11.2015, nr 32036/10, p-s 58 on EIK ka sõnaselgelt leidnud, et tegemist on raskendava tingimusega.

¹⁷ *Ananyev jt*, p 148.

EIK praktika selles küsimuses jaguneb üldjoontes kaheks:

- 1) juhud, mil EIK toob välja, et ruumikitsikus oli suur ja kinnipeetava isiklik ruum oli veelgi väiksem ruumis asuva mööbli, WC/sanitaarala arvelt – ent tegelikkuses ei ole isiklikust ruumist sanitaarala pindala maha arvutanud¹⁸;
- 2) juhud, mil WC/sanitaarala pindala on numbriliselt välja toodud ning isikliku ruumi suuruselt maha arvutatud¹⁹.

Neid lahendite gruppe eristab selgelt see, et esimeste puhul ei olnud sanitaarala kambrist eraldatud, teise grupi puhul oli tegemist kambrist seina, uksega vmt eraldatud ala või ruumiga (sh lahendis *Tunis*, milles on välja toodud, et tualett oli kambrist uksega eraldatud).

Samas esineb üksikuid juhtumeid, mille puhul kambri kõrval asuv sanitaarala ei olnud kambrist uksega eraldatud, ent selle suurus on lahendis välja toodud ning kinnipeetava põrandapinna suuruselt maha arvutatud.²⁰

1.3. Põrandapinna kitsikus kui EIÕK art 3 iseseisev rikkumise alus

1.3.1. Võimalikud lähenemised

EIK senise praktika pinnalt on põrandapinna kitsikuse osas välja toodud neli lähenemist²¹:

- alla 3 m² põrandapind kujutab endast juba iseseisvalt art 3 rikkumist;
- alla 3 m² põrandapind on üksnes tugev eeldus art 3 rikkumiseks.
- alla 4 m² põrandapind kujutab endast juba iseseisvalt art 3 rikkumist;
- alla 4 m² põrandapind on üksnes tugev eeldus art 3 rikkumiseks;

Sisuliselt taanduvad need kahele küsimusele:

- 1) kas ruumikitsikus teatud piirist alates toob igal juhul kaasa art 3 rikkumise või on tegemist üksnes eeldusega, mida tuleb vaadelda kogumis muude kinnipidamistingimustega;
- 2) kui selline piir on olemas, kas selleks on 3 m² või 4 m².

Analüüsitud lahendite põhjal võib kinnitada, et EIK praktikast leiab lahendeid iga lähenemise kinnituseks. **Enamlevinud lähenemiseks on siiski põhimõte, et alla 3 m² põrandapinda loetakse üksnes tugevaks eelduseks, et EIÕK art-t 3 on rikutud.**

Alljärgnevalt on antud ülevaade EIK lähenemistest alla 3 m² põrandapinnale, põrandapinnale vahemikus 3-4 m² ning ka põrandapinnale üle 4 m².

¹⁸ Nt *Salakhutdinov vs Venemaa*, 11.02.2010, nr 43589/02 p 72; *Petrenko* p 39; *Andrey Yakovenko vs Ukraina*, 13.03.2014, nr 63727/11 p 95; *Zinchenko* p 66; *Lutsenko vs Ukraina* (nr 2), 11.06.2015, nr 29334/11 p 117.

¹⁹ Nt *Tunis* p-d 11-12, 46 (EIK ei võtnud põrandapinna täpse suuruse osas tegelikult seisukohta); rida *Sloveenia* suhtes 2014. a tehtud ühetaolisi lahendeid – *Jevšnik* p 7, *Beganović vs Sloveenia*, 3.04.2014, nr 6625/10 p 7, *Maselj vs Sloveenia*, 6.11.2014, nr 5773/10 p 7, jne.

²⁰ Nt *Lutanyuk vs Kreeka*, 25.06.2015, nr 60362/13 p 22; *Niazai jt vs Kreeka*, 29.10.2015, nr 36673/13 p 13 (neist esimeses ei ole eraldamata sanitaarala probleem küll selgelt välja toodud, ent lahendid puudutavad sama vanglat, mistõttu olid tingimused eelduslikult ühesugused).

²¹ Need on loetletud ja kirjeldatud kohtunik *Sicilianose* poolt lahendile *Mursić* lisatud eriarvamuses.

1.3.2. Põrandapind alla 3 m²

EIK on paljudes lahendites märkinud, et kambripinna suurus alla 3 m² on nii ekstreemne olukord, et see on juba iseseisvalt käsitatav art 3 rikkumisena. Siiski tuleb igal konkreetsel juhul arvestada ka asjaoludega, millest lähtudes EIK seda seisukohta on väljendanud.

Esiteks on EIK enamjaolt toonud ka alla 3 m² põrandapinna puhul lahendites välja muud kinnipidamistingimused, mis kinnipeetava olukorda raskendasid – seetõttu ei ole nendes lahendites päris selge, kas art 3 rikkumine on tuvastatud ainult põrandapinna kitsikuse alusel või oli minimaalse raskusastme saavutamine tingitud ka muudest asjaoludest. Analüüsitud lahenditest oli aastatel 2014-2015 käsitletud 200 juhtumi hulgas²² 168 juhtumit, milles põrandapind oli alla 3 m², neist 164 juhtumil tuvastati art 3 rikkumine; nende 164 juhtumi hulgas oli omakorda 34 sellist juhtumit, mille puhul EIK ei olnud art 3 rikkumist tuvastades toonud välja muid, raskendavaid tingimusi.

Teiseks: juhtumitel, milles EIK ei ole raskendavaid tingimusi välja toonud ja on tuvastanud art 3 rikkumise üksnes põrandapinna kitsikuse tõttu, on sageli olnud tegemist ekstreemsete olukordadega, milles põrandapinda oli 2 m² või alla selle (sage olukord Venemaa eeluurimisvanglaid või Rumeenia vanglaid puudutavates lahendites). Näiteks lahendis *Longin* kirjeldatud varasemates nõ prominentsetes lahendites, millele EIK viitab seoses põhimõttega, et 3 m² pind on art 3 iseseisva rikkumise alus (*Kalashnikov, Labzov, Mayzit, Ananyev jt*), on kambripinna suurus olnud 2 m² või alla selle.²³

Kolmandaks on EIK läbi aastate korduvalt väljendanud seisukohta, et ta on alati keeldunud kindlaks määramast või ei saa kindlaks määrata, kui palju ruutmeetreid peaks kinnipeetaval EIÕK kohaselt kasutada olema.²⁴

Samas on EIK lahendite hulgas siiski ka juhtumeid, milles põrandapind on jäänud vahemikku 2-3 m² ning milles EIK on leidnud, et konkreetsetes asjades tuli art 3 rikkumine tuvastada ainuüksi põrandapinna vähesuse tõttu, või ei ole muid, raskendavaid asjaolusid välja toonud. Näiteks lahendis *Sulejmanovic* tuvastati art 3 rikkumine sõnaselgelt üksnes põrandapinna vähesuse (2,7 m²) alusel²⁵. Teine markantne näide, mis puudutab just Eestit, on *Tunis*, milles EIK märgib põhjenduste alguses, et ruumi oli nii vähe, et juba see kujutab endast art 3 rikkumist, teises punktis märgib aga, et see kujutas endast tugevat eeldust art 3 rikkumise tuvastamiseks.²⁶ Selles asjas on tehtud otsus art 3 rikkumise kohta just nimelt ruumikitsikuse põhjendusega (sellele taanduvad ka kaebuse etteheited kaebaja tervisliku seisundi, täpsemalt talle määratud taastusravi harjutuste tegemise võimatuse kohta kitsas ruumis).²⁷ Hilisemas praktikas on EIK nt lahendis *Lutsenko nr 2* lugenud ilma muid tingimusi analüüsivata 2,68 m² suuruse kambripinna art 3 rikkumiseks (ehkki kasutas seejuures väljendit, et see olukord üksnes tõstatab küsimuse („raises an issue“) art 3 rikkumisest).²⁸

²² Selle ajavahemiku lahendeid oli läbi vaadatud lahendite hulgas 148, ent mitmes lahendis oli palju kaebajaid, kelle olukorrale EIK andis erineva hinnangu (nt Varga jt), mistõttu need on arvestatud erinevate juhtumitena.

²³ Longin vs Horvaatia, 6.11.2012, nr 49268/10, p 55.

²⁴ Trepashkin, p 92; Jirsák, p 63; Sergey Babushkin, p 50; Suldin vs Venemaa, 16.10.2014, nr 20077/04, p 43.

²⁵ Sulejmanovic vs Itaalia, 16.07.2009, nr 22635/03, p 43-44.

²⁶ Tunis, vrdl p-d 44 ja 46.

²⁷ Tunis, p 48.

²⁸ Lutsenko vs Ukraina (nr 2), 11.06.2015, nr 29334/11, p 117-120.

Lähenedmist, mille kohaselt põrandapinna suurus alla 3 m² on üksnes tugev eeldus (mitte iseseisev imperatiivne alus) art 3 rikkumiseks, toetab siiski EIK praktika, et rikkumist ei tuvastata, kui esinevad kinnipeetava olukorda oluliselt leevendavad tingimused. Olulisemad pretsedendid sel teemal on *Valašinas*²⁹, *Shkurenko*³⁰, *Vladimir Belyayev*³¹, *Anatoliy Kuzmin*³², *Muršić*³³ (küll üksnes osa kinnipidamisajast alla 3 m²) ja *Mironovas jt*³⁴ (kaebajad Gaska ja Klintovič). Sel juhul peavad kergendavad tingimused olema iseäranis soodsad, et need suudaksid ruumikitsikust kompenseerida. Sellisteks tingimusteks on loetud mitmel juhul laia liikumisvabadust ning loomuliku valguse ja õhu piisavust, ühel juhul ka kinnipidamise lühiajalisust (*Anatoliy Kuzmin*).

1.3.3. Põrandapind 3-4 m²

EIK on korranud läbi aastate järjepidevalt seisukohta, et kinnipeetava põrandapinna soovitud („desirable“) või EIK praktikas paika pandud („imposed by the Court’s case-law“) standard on 4 m².³⁵ Ent analüüsi autori hinnangul ei nähtu lahenditest EIK selget seisukohta, et kambripinna suurus alla 4 m² on iseseisev art 3 rikkumise alus. Nt lahendis *Apostu* on EIK öelnud, et eelmistes kohtuasjades, milles kaebajatel oli vähem kui 4 m² isiklikku ruumi, on ta leidnud, et ülerahvastatus oli nii tõsine, et kujutas iseendast art 3 rikkumist,³⁶ ent EIK viited varasema praktika sellisele sõnastusele ei pea tegelikult paika. Lahendis *Apostu* viidatud varasemad kohtuasjad on *Sulejmanovic* ja *Lind*³⁷, millest esimesel juhul tuvastas EIK rikkumise ainult ajavahemiku osas, mille kestel kambripind jäi alla 3 m² ning teises oli kambripinna suurus kogu kinnipidamisperioodil alla 3 m², kohati 2,1 m². Sama puudutab lahendeid, milles EIK on märkinud, et 3,5 m² kambripind on juba varasemas praktikas tuvastatud art-t 3 rikkuva olukorrana³⁸ – viidatud varasemates lahendites oli põrandapinda tegelikult alla 3 m².

Valdavalt on EIK asunud seisukohale, et **kambripind vahemikus 3-4 m² ei ole iseenesest art 3 rikkumise aluseks, vaid sel juhul tuleb kinnipeetava olukorra hindamisel vaadelda põrandapinna suurust kogumis muude tingimustega.**³⁹

Asjaoludena, mida tuleb sellisesse vahemikku jääva põrandapinna puhul kaaluda, on EIK praktikas välja toodud iseäranis värskes õhus liikumise („outdoor exercise“) võimalust,

²⁹ Valašinas vs Leedu, 24.07.2001, nr 44558/98.

³⁰ Shkurenko vs Venemaa, 10.09.2009, 15010/04.

³¹ Vladimir Belyayev vs Venemaa, 17.10.2013, nr 9967/06.

³² Anatoliy Kuzmin vs Venemaa, 25.06.2015, nr 28917/05.

³³ Muršić vs Horvaatia, 12.03.2015, nr 7334/13 (ei ole veel jõustunud).

³⁴ Mironovas jt vs Leedu, 8.12.2015, nr 40828/12 jt (ei ole veel jõustunud).

³⁵ Nt *Orchowski vs Poola*, 22.10.2009, nr 17885/04 p 131; *Ananyev jt* p 145; *Tunis* p 44; *Insanov* p 112; *Valerian Dragomir vs Rumeenia*, 16.09.2014, nr 51012/11 p 44; *Pozaić vs Horvaatia*, 4.12.2014, nr 5901/13 p 59; *Neshkov jt vs Bulgaaria*, 27.01.2015, nr 36925/10 jt p 231; *Mahamed Jama vs Malta*, 26.11.2015, nr 10290/13 p 88.

³⁶ *Apostu vs Rumeenia*, 3.02.2015, nr 22765/12, p 79. Selles asjas endas oli kaebajal enamjaolt üle 4 m² põrandapinda.

³⁷ *Lind vs Venemaa*, 6.12.2007, nr 25664/05.

³⁸ Nt ka lahendites *Suldin* (p 43) ja *Semikhvostov* (p 79) viidatakse sellise väite puhul tagasi lahendile *Lind*, milles oli kambripinda alla 3 m², kohati 2,1 m².

³⁹ Nt *Mandic ja Jovic* p 76; *Ananyev jt* p 149; *Jirsák* p 64; *Neshkov jt* p 233; *Varga jt* p 78; *Muršić* p 57 (ei ole veel jõustunud); *Szafrański vs Poola*, 15.12.2015, nr 17249/12 p 24.

ventilatsiooni olemasolu, loomuliku valguse või õhu ligipääsu, piisavat kütet, peamiste sanitaarnõuete täitmist ning võimalust kasutada privaatset WC-d.⁴⁰

Art 3 rikkumist ei ole tuvastatud või on loetud kaebus mittelubatavaks eelkõige juhtudel, mil kinnipeetavate ulatuslik liikumisvabadus võimaldas neil saada piisavalt valgust ja õhku, et kambrikitsikust kompenseerida.⁴¹

1.3.4. Põrandapind üle 4 m²

Isegi juhul, kui kinnipeetaval on kambris ruumi enam kui 4 m², võib olla tegemist art 3 rikkumisega, kui sellega kaasnevad muud puudused. EIK praktikas on sellisteks olulisteks puudusteks loetud näiteks lahendites *Trepashkin* ja *Yarashonen* värskes õhus liikumise võimaluse täielikku puudumist teatud ajavahemikul⁴²; lahendis *Canali* privaatsuse puudumist WC kasutamisel koosmõjus üleüldise räpasuse ja liikumisvõimaluse vähesusega⁴³; lahendis *Enache* kambriväliste tegevuste vähesus, piiratud pesemisvõimalused⁴⁴ jne (muude tingimustega arvestamise kohta vt lähemalt analüüsi p 1.4).

1.3.5. Järeldused

Kui kinnipeetaval on põrandapinda 4 m², loetakse tema isiklik ruum üldiselt piisavaks. Art 3 rikkumine võidakse siiski tuvastada juhul, kui muud kinnipidamistingimused on ülimalt puudulikud. Põrandapinna puhul 3-4 m² sõltub art 3 nõuetele vastavus muudest kinnipidamistingimustest – ainuüksi 3-4 m² vahemikku jääv põrandapind ei tähenda sellist kitsikust, et see oleks iseseisvaks art 3 rikkumise aluseks.

Alla 3 m² suurune kambripind on pigem tugev eeldus art 3 rikkumiseks kui automaatselt art 3 rikkumise kaasa toov tingimus, ent lõppjärelendus sõltub ülerahvastatuse tõsidusest. Mitmes lahendis on alla 3 m² põrandapinna puhul kergendavate tingimuste tõttu leitud, et art 3 nõuded on täidetud, ent kõigis neis jäi kambripind vahemikku 2-3 m².

EIK lahenditest ühese järelduse tegemist raskendab ebaselgus, kas EIK poolt välja toodud raskendavad tingimused olid olulised art 3 rikkumise minimaalse raskusastme saavutamiseks või võeti neid arvesse üksnes hüvitise suuruse määramisel. Analüüsi autori arvates ei ole välistatud, et mõnes lahendis on EIK viidanud varasematele seisukohtadele tagasi pelgalt probleemi tõsiduse illustreerimiseks, ent konkreetses lahendis endas on rikkumine tuvastatud siiski ruumikitsikuse koosmõjus muude tingimustega.

Arvestades, et analüüsi valmimise hetkel on EIK suurkojas lahendamisel edasikaebus asjas *Muršić* ning oletatavasti teeb suurkoda selles asjas otsuse veel 2016. aastal, on lootust, et suurkoda toob sellesse küsimusse peatselt suuremat selgust.

⁴⁰ Nt Mandić ja Jović p 76; Ananyev jt p 149.

⁴¹ Nt Nurmagomedov vs Venemaa, 16.09.2004, nr 30138/02; Lalić jt vs Sloveenia, 27.09.2011, nr 5711/10 jt; Jirsák; Jožef Gajšek vs Sloveenia, 25.06.2013, nr 7048/10; Pozaić; Muršić.

⁴² Trepashkin p 94; Yarashonen p 78; samuti S. A. vs Türgi, 15.12.2015, nr 74535/10 p 49.

⁴³ Canali vs Prantsusmaa, 25.04.2013, nr 40119/09 p 52-53.

⁴⁴ Enache vs Rumeenia, 1.04.2014, nr 10662/06 p 56-57.

1.4. Põrandapind ja teised tingimused kogumis

1.4.1. Üldised seisukohad

Kinnipidamise materiaalsed tingimused (kambrite seisund, pesemisvõimalused, õhu ja valguse piisavus jm) võivad konkreetse kinnipeetava olukorra hindamisel osutada nii ruumikitsikust kergendavateks kui raskendavateks asjaoludeks, sõltuvalt:

- 1) põrandapinna suurusest;
- 2) kinnipidamise kestusest;
- 3) kinnipeetava tervislikust seisundist;
- 4) kinnipeetava õiguslikust staatusest (eelvangistus, vangistus, varjupaigataotleja või välismaalase kinnipidamine).

Nii võib 1 tund värskes õhus liikumise võimalust päevas olla teatud juhtudel piisav, teatud juhtudel mitte.

Raskendavate asjaolude hulgas on ühelt poolt välja toodud sellised asjaolud, mille tõttu EIK on lugenud art 3 rikutuks juhul, kui kinnipeetava isiklik ruum on üle 3 m² või isegi üle 4 m². Teisalt on siin välja toodud ka sellised asjaolud, mida EIK on välja toonud lisaks ruumikitsikusele või ruumikitsikuses vaevleva kinnipeetava olukorda veelgi raskendavana. Nagu eelnevalt mainitud, ei ole EIK praktikast paraku päris selge, kas sellisel juhul on tingimused olnud määravad minimaalse raskusastme kindlakstegemisel, või oleks art 3 rikkumine nendetagi tuvastatav ning raskendavad tingimused mõjutavad üksnes väljamõistetava hüvitise suurust.

Kergendavatest asjaoludest saab EIK praktikas rääkida eelkõige juhul, kui põrandapinna suurus jääb alla 4 m², ent muud kinnipidamise tingimused leevendavad ruumikitsikust sedavõrd, et art 3 rikkumise minimaalne raskusaste jääb ületamata.

Kui põrandapinda on olnud piisavalt (üle 4 m²), ei ole EIK pidanud praktikas vajalikuks tuua välja erilisi kergendavaid tingimusi, et öelda, et art-t 3 ei ole rikutud. Neil juhtudel on piisanud art 3 nõuete täitmiseks nõ normaaltingimustest (mis väiksema põrandapinna puhul võinuks kaasa tuua juba rikkumise).

1.4.2. Olulised materiaalsed tingimused

1.4.2.1. Isikliku voodi puudumine

Isikliku voodi puudumine on üks kolmest tingimusest, mille täitmata jätmisel tekib lahendi *Ananyev jt* kohaselt tugev eeldus art 3 rikkumiseks (vt analüüsi p 1.1). Mitmes hilisemas lahendis on see olnud ainsaks lisatingimuseks (lisaks põrandapinnale alla 3 m²), mille EIK art 3 rikkumise põhjendusena välja tõi.⁴⁵ Sellest võib järeldada, et isikliku voodi puudumine koosmõjus ruumikitsikusega (kambripind alla 3 m²) toob kaasa art 3 rikkumise.

⁴⁵ Nt *Tomayly vs Venemaa*, 17.09.2015, nr 25604/06; *Sakar jt vs Türgi*, 20.10.2015, nr 38062/08; *Izmutdin Isayev vs Venemaa*, 29.10.2015, nr 54427/08.

On ka lahendeid, milles isikliku voodi puudumine on välja toodud muude kinnipeetava olukorda raskendavate asjaolude hulgas, ent EIK ei ole neis asjus selgelt sedastanud, et art 3 rikkumise aluseks oli just isikliku voodi puudumine.⁴⁶

1.4.2.2. Piisav liikumisvõimalus⁴⁷

EIK varasemast praktikast (*Valašinas*) on tulenenud seisukoht, et **laialdane liikumisvõimalus võib kompenseerida ruumipuudust kambri**⁴⁸. Hiljem on seda seisukohta korratud.⁴⁹ Lahendis *Samaras jt* on täpsustatud, et pelgalt liikumisvõimaluse kui sellise olemasolust ei piisa, et põrandapinna kitsikust kui art 3 rikkumise eeldust ümber lükata. Hinnata tuleb ka liikumisvabaduse tingimusi ja kestust kinnipidamise üldise kestuse suhtes ning üldiste vanglas levinud tingimuste suhtes.⁵⁰

EIK praktikast nähtub, et liikumisvõimaluse piisavuse hinnang sõltub esmalt põrandapinna suurusest (seejärel ka muudest tingimustest); alljärgnevalt on käsitletud EIK praktikat erinevate kambripinna suuruste korral.

Liikumisvõimalus alla 3 m² puhul

Lahendis *Valašinas* oli kaebajal ca 6 kuu jooksul põrandapinda 2,7-3,2 m², ent art 3 rikkumise hoidis ära võimalus liikuda kogu vanglatiivas või õues vabalt ringi, alates ärkamisest (kell 6.30) kuni kambrite lukustamiseni (kell 22.30). Värskematest lahenditest väärib esiletoomist veel *Mironovas jt*, milles kaebajate Gaska ja Klintovič osas ei tuvastatud art 3 rikkumist, ehkki neil oli põrandapinda märgatavalt alla 3 m² (vastavalt 2,4 m² aasta ja 4 kuu jooksul ning 2,27-2,57 m² 4 aasta jooksul). Peamiseks põhjuseks oli kaebajate võimalus päevasel ajal vabalt ringi liikuda ning seeläbi nautida vaba juurdepääsu valgusele ja õhule.⁵¹ Neist lahenditest võib järeldada, et **alla 3 m² kambripinna puhul kompenseerib ülerahvastatust piisavalt võimalus äratusest kuni kambri lukustamiseni vabalt ringi liikuda.**

Kas alla 3 m² kambripinda kompenseerib ka lühemaajaline liikumisvabadus, on analüüsitud lahenditest nähtuvalt ebaselge.

Kindlasti ei ole alla 3 m² puhul olnud piisav 1-tunnine värskes õhus liikumise võimalus kui ainus kambrivälise liikumise võimalus. EIK praktikas on viidatud, et see on CPT⁵² poolt seatud miinimumnõudeks (nt *Neshkov jt*⁵³), ent koos põrandapinna kitsikusega on EIK lugenud

⁴⁶ Nt *Shishkov vs Venemaa*, 20.02.2014, nr 26746/05 p 91; *T. ja A. vs Türgi*, 21.10.2014, nr 47146/11 p 97; *Shkarupa vs Venemaa*, 15.01.2015, nr 36461/05 p 56.

⁴⁷ Liikumisvõimaluse all on analüüsis silmas peetud nii üldist liikumisvabadust kui värskes õhus liikumise võimalust. Analüüsi tekstis on värskes õhus liikumise võimalust eristatud juhul, kui EIK lahendis on kasutatud mõistet „outdoor exercise“.

⁴⁸ *Valašinas* p 103 ja 107.

⁴⁹ Nt *Nurmagomedov; Shkurenko*. Ka neis asjades oli kaebajatel võimalik kambriväliselt vabalt ringi liikuda äratusest kuni kambrite lukustamiseni.

⁵⁰ *Samaras jt vs Kreeka*, 28.02.2012, nr 11463/09 p 63. Lahend on kättesaadav ainult prantsuse keeles, ent selle p 63 on inglise keeles tsiteeritud nt lahendis *Sergey Babushkin* (p 51).

⁵¹ *Mironovas jt* p 134 ja 139 (ei ole veel jõustunud).

⁵² Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee.

⁵³ Nt *Neshkov jt* p 234.

1-tunnist värskes õhus liikumise miinimumi üldjuhul liiga piiratuks ja seega raskendavaks tingimuseks.⁵⁴

1-tunnise miinimumnõude täitmisest ei pruugi piisata iseäranis juhul, kui tegemist on pikaajalise kinnipidamisega. Lahendis *Sergey Babushkin* leidis EIK, et kuigi kinnipeetav pidi olema ülerahvastatud kambris üksnes öisel ajal ning tal oli võimalik liikuda värskes õhus 2 tundi päevas ja lisaks käia tööl õmblustöökojas või lihtsalt seal olla, sellal kui teised töötasid, oli täidetud minimaalne raskusaste art 3 rikkumiseks. Kinnipeetava olukord ei olnud ajutine, tema kinnipidamine kestis juba 13 aastat.⁵⁵ Lahendis *Gégény* pidas EIK liikumisvõimalust ebapiisavaks olukorras, kus 13 aastat kestnud vangistuse jooksul sai kinnipeetav pikkadel ajavahemikel liikuda ainult 1 tund päevas, isegi kui sellele lisandus 3 tundi nädalas muid tegevusvõimalusi nagu spordisaali või raamatukogu külastamine. EIK leidis, et sel juhul liikumisvõimalus sisuliselt puudus.⁵⁶

Liikumisvõimalus 1 tund päevas võib olla iseäranis raskendavaks tingimuseks ka siis, kui selleks kasutatav õu on liiga väike/suletud või ülerahvastatud.⁵⁷ Sellisel juhul on EIK nimetanud värskes õhus liikumise võimalust „sisuliselt olematuks“ („virtually non-existent“)⁵⁸ või leidnud, et väga suure ülerahvastatuse korral see pigem suurendas probleemi, mitte ei toonud leevendust.⁵⁹

Vähemalt ühel juhtumil on EIK lugenud küll alla 3 m² põrandapinna puhul piisavaks 1-tunnise värskes õhus liikumise võimaluse – asjas *Vladimir Belyayev* oli kinnipeetaval 38 päeva jooksul (katkestustega) põrandapinda 2,65-2,97 m², ent rikkumist ei tuvastatud. EIK analüüsis kinnipeetava olukorda ja leidis, et tal oli olemas isiklik voodi ning 1 tund päevas värskes õhus liikumise võimalust. EIK otsust selles asjas mõjutas asjaolu, et kinnipidamistingimused tulenesid distsiplinaarcaristusest, mis oli kinnipeetavale määratud kolooniarežiimi rikkumise eest.⁶⁰

Reas Sloveeniat puudutanud lahendites, milles erinevate kaebajate põrandapind jäi vahemikku 2,7-3,75 m² (st oli kas alaliselt või ajutiselt alla 3 m²), **ei ole EIK lugenud piisavaks ka igapäevast 2-tunnist värskes õhus liikumise võimalust.**⁶¹ Otsustavaks raskendavaks tingimuseks oli neis lahendites ilmselt suvine kõrge temperatuur kambrites, kuna teistes sarnastes lahendites või teistel perioodidel said kinnipeetavad poolavatud režiimis veeta kambrit väljas 13-18 tundi päevas, mis kompenseeris EIK hinnangul ka suviseid kõrgeid

⁵⁴ Nt *Karalevičius vs Leedu*, 7.04.2005, nr 53254/99 p 36; *Khudoyorov vs Venemaa*, 8.11.2005, nr 6847/02 p 105-107; *Alver* p 52; *Ananyev jt* p 151; *Mela vs Venemaa*, 23.10.2014, nr 34044/08 p 66.

⁵⁵ *Sergey Babushkin* p 52-54.

⁵⁶ *Gégény vs Ungari*, 16.07.2015, nr 44753/12 p 30.

⁵⁷ Nt *Gorbulya vs Venemaa*, 6.03.2014, nr 31535/09 p 95; *Neshkov jt* p 236; *Kurushin vs Venemaa*, 15.10.2015, nr 4963/06 p 19.

⁵⁸ *Gégény* p 28-29.

⁵⁹ *Canali* p 51; *Kurushin* p 19.

⁶⁰ *Vladimir Belyayev* p 36.

⁶¹ *Mandic ja Jovic* p 78; *Štrucl jt* p 86 (liikumisvõimaluste kirjeldus p-s 28); *Praznik* p 20 ning neile tagasi viitavad hilisemad lahendid, nt *Četić vs Sloveenia*, 27.02.2014, nr 7054/10 p 22-25; *Štrukelj vs Sloveenia*, 27.02.2014, nr 6011/10 p 22-23; *Brlek vs Sloveenia*, 6.11.2014, nr 6000/10 p 22; *Puzin vs Sloveenia*, 6.11.2014, 29998/10 p 24.

temperatuure⁶². 2-tunnine värskes õhus liikumise võimalus ei olnud piisav ka lahendis *Longin*⁶³, millele EIK hilisemas praktikas selles küsimuses korduvalt tagasi viidatakse.⁶⁴ Selles asjas oli raskendavaks lisatingimuseks kambri eraldamata WC, mille vahetuses läheduses tuli kinnipeetaval ka süüa (vanglal ei olnud sööklat).

Alates 3-4 tunnise liikumisvõimalusest ei saa käsitletud lahendite pinnalt piisava liikumisvõimaluse osas ühtset seisukohta välja tuua. Lahendis *Muršić* on EIK lugenud piisavaks, et kaebajal oli võimalik liikuda väljaspool kambrit vabalt 3 tundi päevas; lisaks sellele olid tal (sh väljaspool nimetatud 3 tundi) mitmed sportimisvõimalused (korpall, lauatenis, male).⁶⁵ Selles asjas oli kaebaja kinnipidamise kestus kokku ca 1,5 aastat, millest kokku 50 päeval jäi põrandapind alla 3 m² (2,86 m²). Kuna analoogsetel tingimustel ei ole EIK art 3 rikkumist tuvastanud ka lahendis *Pozaić* (milles põrandapinda oli vahemikus 3-4 m²), on ebaselge, kas EIK lihtsalt ei arvestanud ajavahemikuga, mil kambripinda jäi alla 3 m², või ei ole ta seda piiri oluliseks lugenud. Lahend asjas *Muršić* ei ole praeguseks jõustunud, vaidlus jätkub suurkojas.

Hilisemas lahendis *Lutanyuk* on EIK leidnud, et kaebaja, kel oli ca 2 aasta ja 2 kuu jooksul põrandapinda 1,8-2,75 m² (sh mööbel), ei saanud piisavat leevendust võimalusest ennelõunati 4 tundi värskes õhus liikuda ja sportida ning pealelõunati 5 tundi vestibüülis viibida.⁶⁶ Ka lahendis *Verdeş* leidis EIK, et kuigi kaebaja sai poolavatud režiimis vabalt ringi liikuda, ei kompenseerinud see iseenesest ebapiisavat isiklikku ruumi (2,51 m² kokku 8 kuu jooksul).⁶⁷ Selles asjas oli raskendavaks asjaoluks vähene valgus kambri akende ette paigutatud naride tõttu. Võrreldes lahendiga *Muršić* ei ole muid kergendavaid asjaolusid välja toodud – viimases olid nendeks sportimis- ja ajaveetmisvõimalused (raamatukogu, TV, filmilaenuetus), vaba ligipääs loomulikule valgusele ja õhule.

Lõplikku ja selget järeldust, kui suurest liikumisvabadusest alla 3 m² põrandapinna puhul kitsikuse kompenseerimiseks piisab, ei saa nende lahendite pinnalt niisiis teha.

[Liikumisvõimalus 3-4 m² põrandapinna puhul](#)

Põrandapinna puhul 3-4 m² on liikumisvõimaluse piisavuse osas olnud EIK praktikas samuti erinevaid seisukohti.

Aastal 2009 on EIK tuvastanud art 3 rikkumise lahendis *Sulejmanovic*, milles kaebajal oli jalutusõue kasutamise võimalus kokku 4,5 tundi päevas ning üldine kambri välise liikumise võimalus 8,5 tundi päevas. Kambripinda oli kaebajal 6 kuu jooksul 3,24-5,4 m². Muid tingimusi art 3 rikkumise põhjendusena EIK välja ei ole toonud.

Aastatel 2012-2015 on EIK lugenud aga piisavaks näiteks liikumisvõimaluse:

⁶² Jevšnik p 22-23 ja p 25; sama lähenemist korratakse nt lahendites *Beganović* p 20-21 ja p 29-30; *Slemenšek vs Sloveenia*, 3.04.2014, nr 6120/10 p 19 ja 28; *Šabić vs Sloveenia*, 3.04.2014, nr 5738/10 p 22 ja 32; *Sémić* p 20 ja 29-30.

⁶³ *Longin* p 60-61.

⁶⁴ *Nt Lonić vs Horvaatia*, 4.12.2014, nr 8067/12 p 76.

⁶⁵ *Muršić* p 62-63 ja p 65.

⁶⁶ *Lutanyuk* p 41.

⁶⁷ *Verdeş* p 76.

- iga päev 1 tund värskes õhus, kui kaebaja käis lisaks 9 tundi päevas tööl (kinnipidamisaeg 2,5 kuud)⁶⁸;
- vaba liikumisvõimalus päevasel ajal koridoris, teiste kinnipeetavate kambrites, sportimisruumides ja jalutusõues (rida Sloveenia juhtumeid, mis puudutasid kinnipidamistingimusi poolavatud kinnipidamisrežiimis)⁶⁹;
- iga päev 3 tundi vaba liikumisvõimalust kambrist väljas, millele lisandusid erinevad sportimis- ja vaba aja veetmise võimalused⁷⁰.

Liikumisvõimalus üle 4 m² põrandapinna puhul

Kui kinnipeetava põrandapind oli **üle 4 m²** ning muud tingimused (ventilatsioon, valgustus, pesemisvõimalused) olid piisavad või vähemalt mitte üleliia rängad, on EIK mitmes lahendis lugenud piisavaks juba nn miinimumi ehk 1-tunnise värskes õhus liikumise võimaluse.⁷¹

Ka sel juhul sõltub hinnang veel sellest, millistes tingimustes sai kinnipeetav õues liikuda. Kui jalutusõu on liiga väike, ei pruugi 1-tunnine värskes õhus liikumise võimalusest piisata.⁷²

Värskes õhus liikumise võimaluse täielik puudumine

Värskes õhus liikumise võimaluse täielik puudumine toob analüüsitud lahenditest nähtuvalt kaasa art 3 rikkumise, olenemata sellest, kas põrandapinda on alla 4 m² või üle 4 m².

Analüüsis käsitletud alla 3 m² kambripinda puudutavates lahendites esines liikumisvõimaluse puudumine enamjaolt koos muude raskendavate tingimustega⁷³, ent on ka üksikuid lahendeid, milles liikumisvõimaluse puudumine on lisaks ülerahvastatusele toodud välja ainsa raskendava tingimusena art 3 rikkumise tuvastamisel.⁷⁴ Samuti tuleb liikumisvõimaluse olulisus välja EIK lahendites, kus on olnud tegemist suurema põrandapinnaga.

Lahendis *Trepashkin* kritiseeris EIK olukorda, kus kaebajal, kel vaadeldaval ajavahemikul oli isiklikku põrandapinda 6,6 m², puudus 25 päeva jooksul värskes õhus liikumise võimalus⁷⁵ (rikkumine tuvastati küll koosmõjus muude tingimustega). Lahendis *Yarashonen* tuvastati art 3 rikkumine, kuna väljasaatmiskeskuses viibiv kaebaja (kel oli isiklikku ruumi 3,58-4,32 m²) ei saanud 6 kuu jooksul kordagi värskes õhus liikuda; seda ei kompenseerinud ka hoonesisesed puhkevõimalused, kuna need olid piiratud.⁷⁶ Lahendis *Enāşoaie* leidis EIK, et isegi kui kaebaja

⁶⁸ Jirsák p 67.

⁶⁹ Jevšnik p 25; Beganović p 20; Slemenšek p 19; Šabić p 22, Sémić p 20.

⁷⁰ Pozaić p 60; Muršić p 62-63 ja p 65.

⁷¹ Fetisov jt vs Venemaa, 17.01.2012, nr 43710/07 jt p 135 ja 138; Istratov vs Venemaa, 16.10.2014, nr 28505/09 p 29; Mysin vs Venemaa, 16.10.2014, nr 6521/07 p 35-37; Lutsenko nr 2 p 122; Kovyazin jt vs Venemaa, 17.09.2015, nr 13008/13 jt p 108; Story jt vs Malta, 29.10.2015, nr 56854/13 p 126.

⁷² Canali p 51.

⁷³ Nt Becciev vs Moldova, 4.10.2005, nr 9190/03; Kochetkov vs Eesti, 2.07.2009, nr 41653/05; Firstov vs Venemaa, 20.02.2014, nr 42119/04; Aliev vs Türgi, 21.10.2014, nr 30518/11; Panagos vs Kreeka, 13.11.2014, nr 36382/10 p 32 (kambripinna suurus teadmata, politseijaoskond).

⁷⁴ Musaev vs Türgi, 21.10.2014, 72754/11 p 59-60.

⁷⁵ Trepashkin p 94.

⁷⁶ Yarashonen p 78-80. Sellele lahendile viidatakse korduvalt tagasi ka teistes lahendites, milles on etteheiteks olnud liikumisvõimaluse puudumine: Musaev p 60; S. A. vs Türgi p 49.

põrandapind kohati ületas 4 m², ei olnud see piisav, kuna ei olnud tõendatud, et tal oleks olnud värskes õhus liikumise võimalus.⁷⁷

Värskes õhus liikumise võimaluse täielik puudumine (ajutiselt, 5-9 nädala jooksul) ei toonud art 3 rikkumist kaasa lahendis *Mahamed Jama*⁷⁸, kus kaebaja oli ise tunnistanud, et ta ei kasutanud õueskäimise võimalusi (perioodil, mil need võimalused olid olemas). Et selles asjas oli tegemist varjupaigataotlejate kinnipidamiskeskusega ning ilmselgelt erandliku juhtumiga, ei saa sellest tulenevaid järeldusi muudele olukordadele otseselt laiendada.

Muud hinnangut mõjutavad tingimused

Oluline on tähele panna, et **hinnangut liikumisvõimaluse piisavusele mõjutavad ka muud tingimused (nt sanitaartingimused)**. Kui ülerahvastatuse probleem on tõsine ning lisanduvad kehvad sanitaartingimused vmt, ei pruugi art 3 nõude täitmiseks piisata isegi sellest, kui kinnipeetav saab päevasel ajal vabalt kambrist lahkuda.⁷⁹

1.4.2.3. Sanitaartingimused

Ebapiisavad sanitaartingimused on olnud EIK praktikas üheks olulisemaks raskendavaks asjaoluks EIÕK art 3 rikkumise tuvastamisel. EIK on leidnud, et tõeliselt inimväärne keskkond ei ole võimalik, ilma et oleks olemas juurdepääs WC-le või võimalus hoida oma keha puhtana.⁸⁰

Kui sanitaartingimused on head ning kinnipeetaval on piisav liikumisvõimalus (sh värskes õhus), piisavalt valgust ja õhku, siis ei pruugi alla 3 m² jääv põrandapind tähendada art 3 rikkumist.⁸¹ Kui sanitaartingimused on ebapiisavad, on see mitmel juhul olnud otsustavaks asjaoluks, mille põhjal on tuvastatud (koosmõjus ülerahvastatusega) art 3 rikkumine.⁸² Väga halbade sanitaartingimuste korral võidakse rikkumine tuvastada ka juhul, kui põrandapinda on üle 4 m².⁸³ Lahendis *Gorbulya* on EIK väljendanud seisukohta, et juurdepääsu puudumine korralikele sanitaartingimustele, eriti nii pika ajavahemiku jooksul, ning ilma lootuseta, et olukord lähemas tulevikus paraneks, on iseenesest piisav alus art 3 rikkumise tuvastamiseks.⁸⁴

Ent nagu muudegi tingimuste puhul, võib kinnipidamise lühiajalisus lõpphinnangut art 3 rikkumise osas mõjutada (vt analüüsi p 1.4.3.1).

Ebapiisavate sanitaartingimuste või hügieenitingimuste all on EIK praktikas loetletud nt järgmisi asjaolusid:

- räpased, niisked, hallitanud, kooruvate seintega vmt kambrid;
- kulunud voodipesu, räpased või kulunud madratsid;
- putukad (täid, lutikad, prussakad) ja rotid;

⁷⁷ Enäšoae vs Rumeenia, 4.11.2014, nr 36513/12 p 50.

⁷⁸ Mahamed Jama vs Malta, 26.11.2015, nr 10290/13 p 95.

⁷⁹ Nt Bujorean p 29; Insanov p 120 ja 127.

⁸⁰ Ananyev jt p 156; seisukohta korratakse nt Canali p 52; Gorbulya p 93; Neshkov jt p 240; Butko p 61.

⁸¹ Nt Valašinas.

⁸² Iacov Stanciu vs Rumeenia, 24.07.2012, nr 35972/05 p 176 (viidetega varasematele lahenditele); Insanov p 126-127.

⁸³ Nt Gorbulya p 92 (koosmõjus ebapiisava liikumisvõimalusega); Verdes p-d 77 ja 80; Apostu p-d 82 ja 84.

⁸⁴ Gorbulya p 94.

- WC kasutamise võimaluse puudumine või vastavate ruumide/lahenduste hügieeniprobleemid (nt kambrist eraldamata auk või pott);
- pesemisvõimaluste piiratus;
- hügieenivahendite (tualettpaber, hambapasta jmt) piiratus või puudumine.

Alljärgnevalt on antud ülevaade, kuidas EIK on praktikas käsitlenud WC kasutamise võimalust ja privaatsust, pesemisvõimalusi ning hügieenivahendite kättesaadavust.

WC kasutamise võimalus

Tugevalt ja korduvalt on EIK kriitikat pälvinud olukord, kui kinnipeetaval puudub lihtne võimalus WC-d kasutada (nt ta sõltub valvurite loast tualetti kasutada) ja ta peab end kergendama kambris olevasse ämbriisse.⁸⁵ Koosmõjus tugeva ülerahvastatuse või vähese isikliku ruumiga on see käsitletav ebainimliku kohtlemisena art 3 järgi⁸⁶.

Eraldamata WC, privaatsuse puudumine WC kasutamisel

Kambri muust osast eraldamata WC on paljudes lahendites toodud välja raskendavate asjaolude hulgas, eriti kui see asub söögilauast 1-1,5 m kaugusel ning haiseb.⁸⁷ Nagu neist lahenditest nähtub ning nagu EIK on sõnaselgelt sedastanud lahendis *Ananyev jt*, on WC eraldatus kambrist oluline kahel põhjusel – esiteks hügieenilistel kaalutlustel, ent teiseks ka selleks, et tagada kinnipeetavale privaatsus. Avatud kambris tuleb kinnipeetaval kergendada end teiste kambrikaaslaste juuresolekul, lisaks on ta nähtav ka valvuritele.⁸⁸ EIK praktikas viidatakse WC eraldatuse osas sageli tagasi lahendile *Onaca*, milles EIK on selgitanud, et WC kasutamise privaatsus on üks küsimusi, mida art 3 rikkumise hindamisel tuleb käsitleda.⁸⁹ Teine sageli tsiteeritav lahend on *Canali*, milles üle 4 m² kambripinna puhul tuvastati art 3 rikkumine mh kambrist eraldamata WC tõttu.⁹⁰

WC eraldamine kambrist üksnes eesriidega on EIK arvates tähendanud puudulikke tingimusi⁹¹. Piisavat privaatsust ei paku ka 1-1,5 m kõrguse vaheseina olemasolu⁹². Piisavat privaatsust võimaldavaks on EIK poolt loetud, kui tualett asub kambri eraldi osas⁹³, eraldi ruumis⁹⁴ või on eraldatud maast laeni vaheseina ja uksega⁹⁵.

Kambrist eraldamata WC ei pruugi siiski alati tuua kaasa art 3 rikkumist. Lahendis *Valašinas* pidas EIK WC vaheseinte ajutist puudumist probleemiks, ent kuna muud hügieeni- ja pesemisvõimalused olid piisavad, ei olnud see nii tõsine puudus, et oleks toonud kaasa art 3

⁸⁵ Nt Florin Andrei vs Rumeenia, 15.04.2014, nr 33228/05 p 47; Vasilescu vs Belgia, 25.11.2014, nr 64682/12 p 103 (viidetega varasematele lahenditele); Apostu p 66.

⁸⁶ Neshkov jt p 247.

⁸⁷ Nt Kalashnikov vs Venemaa, 15.07.2002, nr 47095/99 p 99; Kehayov vs Bulgaaria, 18.01.2005, nr 41035/98 p 71; Karalevičius p 39; Ostrovar p 87; Longin p 60; Insanov p 116 (viidetega varasematele lahenditele); Buglov vs Ukraina, 10.07.2014, nr 28825/02 p 88; Valerian Dragomir p 44 ja 46; Vasilescu p 102 (viitega lahendile Canali); Shkarupa p 56.

⁸⁸ Ananyev jt vs Venemaa p 157. Sama: Neshkov jt p 241.

⁸⁹ Onaca vs Rumeenia, 13.03.2012, nr 22661/06 p 38.

⁹⁰ Canali p 52.

⁹¹ Nt Varga jt p 82.

⁹² Nt Buglov p 88.

⁹³ Nt Valašinas p 104; Mandić ja Jović p 79; Štrucl jt p 88

⁹⁴ Nt Jirsák p 71.

⁹⁵ Nt Sergej Chebotarev vs Venemaa, 7.05.2014, nr 61510/09 p 44.

rikkumise. Kinnipeetavaid ei sunnitud koos tualetis käima ning realsuses kasutasid nad tualetti ühekaupa, et üksteise privaatsust austada.⁹⁶

Samuti on EIK olnud selle nõude suhtes leebem juhul, kui ülerahvastatus ei ole olnud probleemiks, st kambripinda on olnud üle 4 m², ning muid raskendavaid tingimusi ei ole. Lahendis *Szafrański* ei ole eraldamata WC-st hoolimata art 3 rikkumist tuvastatud⁹⁷, lahendis *Kovyazin jt* on loetud piisavaks tellisseinaga eraldamist, mis aga ei ulatunud laeni.⁹⁸ Kui esinevad ka muud raskendavad tingimused, ei pruugi 4 m² kambripind olukorda leevendada.⁹⁹

Pesemisvõimaluste piiratus

Analüüsitud lahenditest nähtuvalt on EIK lugenud raskendavaks asjaoluks, kui pesemisvõimalus (duši kasutamise võimalus) on olnud kinnipeetaval üks kord nädalas või harvem¹⁰⁰, või ka juurdepääs soojale veele kaks korda nädalas, kui pesemisaeg on olnud väga lühike (antud asjas jäi igale kinnipeetavale selleks 1-2 minutit)¹⁰¹. Lahendis *Gorbulya* on EIK selgelt öelnud, et **võimalus kasutada pesuruumi ainult üks kord nädalas ei anna kinnipeetavale piisavat võimalust isikliku hügieeni eest hoolitsemiseks.**¹⁰²

Sanitaartingimuste seisukohalt probleemseks on EIK pidanud **voolava vee puudumist kambris**,¹⁰³ samuti **üksnes külma vee kättesaadavust kambris**.¹⁰⁴ Kui muud tingimused on olnud piisavad või kambripinda on olnud üle 4 m², ei ole ainult külma vee olemasolu kambris aga raskendavaks asjaoluks loetud.¹⁰⁵

Piisavaks on peetud **igapäevast pesemisvõimalust** (st võimalust kasutada duširuumi, pesemisruumi)¹⁰⁶. Dušš peab normaalselt funktsioneerima – ei oma tähtsust, kui sageli või kui pikalt saavad kinnipeetavad dušši kasutada, kui see tegelikult ei tööta.¹⁰⁷

Oluline on ka see, kas duši kasutamine on võimalik **privaatselt** – privaatsus on piisav, kui pesemiskohtade vahel on vaheseinad¹⁰⁸, raskendavaks on loetud olukorda, kui duši all tuleb käia hulgakesi ilma igasuguse privaatsuseta¹⁰⁹.

Hügieenitarvete puudus

Lahendis *Valašinas* on EIK märkinud, et tasuta tualettpaberi puudumine oli kahetsusväärne, ent kuna üldiselt olid hügieeni- ja pesemisvõimalused piisavad, ei olnud tegemist nii suure

⁹⁶ Valašinas p 104.

⁹⁷ *Szafrański vs Poola*, 15.12.2015, nr 17249/12 p 27.

⁹⁸ *Kovyazin jt* p 108.

⁹⁹ *Nt Canali* p 52.

¹⁰⁰ *Karalevičius* p 40; *Ostrovar* p 87; *Melnik vs Ukraina*, 28.03.2006, nr 72286/01 p 107; *Ananyev jt* p 158.

¹⁰¹ *Toma Barbu* p 65.

¹⁰² *Gorbulya* p 96.

¹⁰³ *Apostu* p 66; *Story jt* p 121.

¹⁰⁴ *Iacov Stanciu* p 175; *Serce vs Rumeenia*, 30.06.2015, nr 35049/08 p 43; *Polgar jt vs Ungari*, 10.12.2015, nr 29213/13 jt (tabelis kaebaja Asbolt tingimuste hulgas).

¹⁰⁵ *Jiržak* p 72; *Mysin* p 36; *Kovyazin jt* p 108; *Story jt* p 124.

¹⁰⁶ *Valašinas* p 104; *Mandic ja Jovic* p 79; *Štrucl jt* p 88.

¹⁰⁷ *Story jt* p 122.

¹⁰⁸ *Mandic ja Jovic* p 79; *Štrucl* p 88.

¹⁰⁹ *Ananyev jt* p 158 (viidetega varasematele lahenditele); *Neshkov jt* p 242; *Butko* p 62-63 (viidetega varasematele lahenditele).

puudusega, et see oleks kaasa toonud art 3 rikkumise.¹¹⁰ Lahendis *Karalevičius* on EIK muude raskendavate asjaolude hulgas (vähesed pesemisvõimalused) toonud raskendava tingimusena välja, et kinnipeetavatele ei antud tualettpaberit. EIK leidis, et ainult nende tingimuste põhjal ei saa kohtlemist pidada art 3 tähenduses alandavaks, ent need on olulised faktorid, mis ülerahvastatusele lisanduvatena näitavad, et kinnipidamistingimused ületasid art-ga 3 lubatud künnist.¹¹¹

Hilisemas lahendis *Melnitis* on EIK eelmainitud lahenditele tagasi viidates märkinud, et isiklike hügieenitarvete puudus võib nii iseseisvalt kui koosmõjus muude faktoritega tõstatada küsimuse art 3 rikkumisest.¹¹² Konkreetnes asjas leidis EIK, et isiklike hügieenitarvete puudumine peaaegu 5 kuu jooksul oli vastuolus inimväärikusega. Ehkki kaebajal oli võimalik osta tarbeid vangla poest, ei vabastanud see riiki kohustusest tagada inimväärsed kinnipidamistingimused.¹¹³ Selles asjas tuvastas EIK art 3 rikkumise koosmõjus kambrist eraldamata WC probleemiga.

1.4.2.4. Loomuliku õhu ja valguse kättesaadavus, küte, ventilatsioon

Kinnipeetavatel peab olema küllaldaselt loomulikku valgust ja värsket õhku, samuti peab üldine valgustus ja ventilatsioon olema piisav. Kui need tingimused on ebapiisavad, siis loetakse neid kinnipeetava olukorda raskendavaks ning see võib kaasa tuua art 3 rikkumise iseäranis juhul, kui kinnipeetaval oli isiklikku ruumi 3-4 m², eriti ekstreemsetes oludes ka üle 4 m² põrandapinna korral.

Nende tingimuste puudust on võimalik kompenseerida avara liikumisvõimalusega (mis võimaldab saada piisavalt valgust ja õhku kambrist väljaspool), ent olulised on ka kambris valitsevad tingimused.¹¹⁴

Ventilatsioon, valgus ja õhk

Enamiku lahendite puhul, milles art 3 rikkumist ei tuvastatud, ehkki põrandapind jäi alla 4 m², on olnud kergendavaks tingimuseks või minimaalse raskusastme puudumise põhjuseks see, et kinnipeetaval oli piisavalt valgust ja õhku.¹¹⁵ Tegemist on siiski lisatingimusega, üldjuhul on art 3 mitterikkumise põhjenduseks olnud ka suur liikumisvabadus (eriti lahendis *Muršić*), mitmel juhul lisaks ka adekvaatsed sanitaartingimused.

Puudulik ventilatsioon koos ebapiisava valgusega seevastu on koos põrandapinna kitsikusega olnud piisavaks põhjuseks, et tuvastada ülerahvastatuse olukorras art 3 rikkumine.¹¹⁶

¹¹⁰ Valašinas p 108.

¹¹¹ *Karalevičius* p 40.

¹¹² *Melnitis vs Läti*, 28.02.2012, nr 30779/05 p 70.

¹¹³ *Melnitis* p 75-76.

¹¹⁴ *Nt Ananyev jt* p 153: The Court has constantly emphasised the importance of giving prisoners unobstructed and sufficient access to natural light and fresh air within their cells.

¹¹⁵ *Valašinas* p 103; *Lalić jt*; *Jirsák* p 68; *Jožef Gajšek*; *Pozaic* p 61; *Muršić* p 64 (lahend ei ole veel jõustunud), *Mironovas jt* p 134 (kaebaja *Klintovic*) (lahend ei ole veel jõustunud).

¹¹⁶ *Torreggiani jt vs Itaalia*, 8.01.2013, nr 43517/09 p 77; *Varga jt* (kaebaja *Lakatos*) p 81.

Aknad

Muuhulgas on ülerahvastatuse tingimustes kumuleeruvaks raskendavaks tingimuseks see, kui kambri aknad on kaetud metallplaatidega (eelkõige Venemaal rakendatud praktika).¹¹⁷ Ent kui ülerahvastatuse probleemi või ventilatsiooni/valgustuse puudusi ei ole, siis akende kinnikatmine iseseisvalt art 3 rikkumise künnist ei ületa.¹¹⁸ Värske õhu sissepääsu võimaldamisel ei tohiks kinnipeetavaid katmata akende tõttu siiski ilmastikutingimuste (päike, kuumus, külm) eest kaitsmata jätta.¹¹⁹

Lahendis *Jirsák* leidis EIK, et kuigi kambri kaks suurt akent olid blokeeritud fiiberklaasist barjääriga, mis paiknes akendest 1,5 m kaugusel, ei takistanud see värske õhu sissepääsu, kuna aknaid oli võimalik igal ajal avada. Fiiberklaasist barjäär võis EIK hinnangul takistada veidi küll päevavalguse sissepääsu, ent ei blokeerinud seda kindlasti täielikult.¹²⁰

Lahendis *Story jt*, milles kaebajal oli üksikkambris 9 m² põrandapinda ja ulatuslik liikumisvõimalus kambrist väljas, on EIK lugenud piisavaks akna suurusega 76,5x46 cm ja ventilaatori suurusega 20x15 cm (lisaks väikesele laeventilaatorile). EIK leidis, et on küll kahetsusväärne, et aken oli põrandast 2,5 m kõrgusel ning kaetud metallvõrguga, ent piiratud ajal, mille kaebaja pidi kambris veetma, piisas talle ka kunstvalgustusest.¹²¹

Lahendis *Verdes* luges EIK aga isegi 4 m² põrandapinna puhul raskendavaks tingimuseks kambri akna ette paigutatud narid, leides, et sel moel oli akende olemasolust hoolimata takistatud päevavalguse sissepääs kambrisse.¹²²

Temperatuur ja küte

Ekstreemsed temperatuurid – olgu kuum või külm – on olnud EIK praktikas samuti oluliseks põrandapinna kitsikust raskendavaks tingimuseks.

EIK on lugenud vastuvõetamatuks, et kedagi hoitakse tingimustes, kus tal ei ole piisavat kaitset äärmuslike temperatuuride vastu.¹²³ EIK on teinud hulga lahendeid Sloveenia suhtes, milles on leitud, et kõrge suvine temperatuur kambrites on raskendav asjaolu (ühel suvel oli keskmine temperatuur 28°C, maksimumtemperatuur ületas mitmel päeval aga 30°C).¹²⁴

Raskendavaks tingimuseks ei ole mitte üksnes ekstreemne temperatuur, vaid ka selline, mis põhjustab ebamugavust.¹²⁵ Mitmes Rumeeniat puudutanud lahendis on EIK leidnud, et puudusid tõendid kambris valitseva temperatuuri kohta ning seega tuli järeldada, et küte oli ebapiisav.¹²⁶

¹¹⁷ Nt Becciev p 45; Khudoyorov p 108; Babushkin vs Venemaa, 18.10.2007, nr 67253/01 p 48; Ananyev jt p 154 (viitab lisaks veel paljudele Venemaa suhtes tehtud lahenditele); Neshkov jt p 238.

¹¹⁸ Ananyev jt p 154; Neshkov jt p 237-238, Story jt p 115.

¹¹⁹ Ananyev jt p 155 (viitab ka varasematele lahenditele sel teemal); Neshkov jt p 239.

¹²⁰ Jirsák p 68-69.

¹²¹ Story jt, p 115.

¹²² Verdes p 78.

¹²³ Insanov p 124 (viidetega varasemale praktikale).

¹²⁴ Mandić ja Jović; Štrucl jt; Praznik; Četić; Štrukelj jpt.

¹²⁵ Enache vs Rumeenia, 1.04.2014, nr 10662/06 p 57.

¹²⁶ Mihai Laurentiu Marin p 32; Butiuc ja Dumitroff vs Rumeenia, 15.07.2014, nr 19320/07 p 28; Enășoiaie p 50; Apostu p 83; Todireasa vs Rumeenia (nr 2), 21.04.2015, nr 18616/13 p 58.

Samas ei pruugi jällegi olla tegemist iseseisvalt (koos põrandapinna kitsikusega) art 3 rikkumiseni viiva tingimusega, vaid pigem kumulatsioonis muude kinnipidamise materiaalsete tingimustega, eriti näiteks kehvade sanitaartingimustega.¹²⁷ Sloveeniat puudutanud nn suvekuumuse lahendites oli peamiseks art 3 rikkumiseni viinud probleemiks kinnipeetavate vähene liikumisvõimalus (kohtuasjades või perioodidel, kus kinnipeetavatel oli rohkem liikumisvõimalust, loeti see kõrgeid temperatuure piisavalt leevendavaks asjaoluks; vt analüüsi p 1.4.2.2).

1.4.2.5. Mööbli ebapiisavus

Lahendis *Valašinas* on EIK lugenud ruumikitsikust leevendavaks tingimuseks (lisaks paljudele muudele tingimustele) selle, et eluruumid, köök ja puhkeruum olid varustatud piisava mööbliga.¹²⁸ Mitmes teises lahendis on aga raskendava tingimusena välja toodud kambris oleva mööbli ebapiisavus.¹²⁹ Lahendis *Babushkin* heitis EIK ette, et mööblit oli selle kinnipeetavate hulga kohta liiga vähe, mistõttu neil ei olnud piisavalt ruumi, kus süüa, lugeda või kirjutada.¹³⁰ EIK on heitnud ette ka seda, kui magamisase ei ole olnud piisav, näiteks on sealt puudunud madrats ja voodiriided¹³¹ või on magamisasemeks olnud lihtsalt betoonplatvorm¹³².

1.4.2.6. Ajaveetmisvõimalused, töötamisvõimalus

Ülerahvastatust võib lisaks muudele tingimustele leevendada ka täiendav meelelahutusvõi ajaveetmisvõimalus, lisaks igapäevasele liikumisvõimalusele. Lahendis *Valašinas* on EIK toonud välja, et töö- ja õppimisvõimaluste puudust kompenseerisid meelelahutusürituste korraldamine (kontserdid, kino), raamatukogu, TV, muusika kuulamise võimalus, jalutamisevõimalus jm puhkevõimalused.¹³³ Lahendis *Lalić jt* luges EIK kaebused 3,5-3,7 m² suuruse kambripinna kohta mittelubataavaks, kusjuures üheks kergendavaks asjaoluks oli see, et enamik kaebajatest töötas päevasel ajal või tegeles harrastustega, mis vähendas kambris veedetud aega.¹³⁴ Lahendis *Jirsák*, milles kaebajal oli kambripinda 3,6 m², ent art 3 rikkumist ei tuvastatud, pidas EIK samuti väga oluliseks, et kaebaja oli 9 tundi päevas töökohas ja lisaks veel ühe tunni jalutusõues; lisaks oli tal võimalik tegeleda muude puhketegevustega väljaspool kambrit.¹³⁵ Lahendis *Pozaić* ei tuvastanud EIK samuti 3-4 m² kambripinnaga kaebaja puhul art 3 rikkumist, kuna kaebajal oli võimalik iga päev 3 tundi vabalt kambrist väljas liikuda, lisaks kasutada spordisaali, kasutada erinevaid sportimisvõimalusi (korvpall, lauatennis, male jne), laenutada raamatuid, vaadata televiisorit ja filme.¹³⁶ Põhimõtteliselt samad tingimused olid ka asjas *Mursić*, milles oli kambripind kokku 50 päeva jooksul alla 3 m², ent milles samuti ei tuvastatud art 3 rikkumist.¹³⁷

¹²⁷ Insanov p 127.

¹²⁸ Valašinas p 106.

¹²⁹ Iacov Stanciu p 175; Mihăilescu vs Rumeenia, 1.07.2014, nr 46546/12 p 57; Shkarupa p 56; Serce vs Rumeenia, 30.06.2015, nr 35049/08 p 43.

¹³⁰ Babushkin p 44.

¹³¹ Becciev p 46.

¹³² Gorbulya p 69.

¹³³ Valašinas p 111.

¹³⁴ Lalić jt; samale lahendile viidates ka Jožef Gajšek.

¹³⁵ Jirsák p 67.

¹³⁶ Pozaić p 60.

¹³⁷ Mursić p 65.

Töötamisvõimaluse puudumist kui sellist ei ole kambripinna vähesust raskendavaks tingimuseks loetud;¹³⁸ pigem on töötamisvõimalus olnud mõnikord liikumisvabadust suurendav ja seega ruumikitsikust kergendav tingimus analoogselt muude ajaveetmisvõimalustega. Lahendis *Butko* on EIK väljendanud seisukohta, et töö võimaldamise nõuet ei tulene art-st 3 ega ka muust EIÕK artiklist, ent võimalus tegeleda erinevate eesmärgipäraste tegevustega, sh töö, koolitus, sport, on vangistatute heaolu seisukohalt määrava tähtsusega ning mõjutab oluliselt nende rehabilitatsiooni ja taasintegreerimist.¹³⁹

Üksnes töölkäimise võimalusest ei piisa ruumikitsikuse leevendamiseks, kui töölkäimine hõlmab vaid väikest osa kinnipidamisajast. Lahendis *Samaras jt* märkis EIK art 3 rikkumist tuvastades, et osadel kaebajatel oli küll võimalik tööl käia ja seeläbi kambrikitsikusest pääseda, ent töölkäimise aeg oli kinnipidamise kestusega võrreldes väike ning isegi kui see oleks olnud 8 tundi päevas, tuli neil päeva lõpus ikkagi minna tagasi ülerahvastatud kambrisse, süüa vooditel ning olla ilma privaatsuse ja puhkamist võimaldava ruumita.¹⁴⁰ Ka lahendis *Lutanyuk* ei lugenud EIK kaebaja töötamist 136 päeva jooksul piisavalt leevendavaks asjaoluks, kuna tööl viibitud aeg oli kinnipidamisajaga (ca 2 aastat ja 2 kuud) võrreldes lühike.¹⁴¹

Eeltoodud lahenditest ilmneb, et EIK on käsitlenud ajaveetmisvõimalusi või töötamisvõimalust ruumikitsikust leevendava tingimusena eelkõige põhjusel, et see annab kinnipeetavale suurema liikumisvabaduse. **Ajaveetmise võimalused kambris ei pruugi ruumikitsikust piisavalt leevendada.** Lahendites *Mandic ja Jovic* ning *Štrucl jt* (milles kaebajatel oli kambripinda 2,5-3 m²) ei lugenud EIK kaebajate võimalust kambris televiisori vaatamiseks, raadio kuulamiseks ja raamatute lugemiseks piisavaks, et see oleks leevendanud kambrist väljas veedetud aja vähesust.¹⁴²

Samuti ei pruugi täiendavad ajaveetmise võimalused kambripinna vähesust kompenseerida, kui kinnipidamine on kestnud pikka aega ja muud tingimused on halvad. Sellesisulisele järeldusele jõudis EIK lahendis *Gégény*.¹⁴³ Kaebajal oli 13 aasta jooksul kambripinda erinevates ruumides 2-3,38 m², ent mõnes kambris oli WC eraldatud üksnes eesriidega, sanitaarruumid halvas olukorras, samuti oli värskes õhus liikumisvõimalus EIK hinnangul liiga väike (1 tund päevas). Võimalus veeta maksimaalselt 3 tundi nädalas spordisaalis või raamatukogus kaebaja olukorda ei leevendanud.

1.4.2.7. Passiivne suitsetamine

Ruumikitsikust raskendavaks asjaoluks on **suitsetajatega ühes kambris viibimine, kui kinnipeetav ise ei suitseta.** Prominentsemad lahendid, millele EIK hilisemas praktikas sageli tagasi viitab, on *Ostrovar* ja *Florea*¹⁴⁴. Mõlemas asjas suurendas passiivse suitsetamise probleemi kaebaja tervislik seisund ning viibimine samas kambris koos suitsetajatega 23 tundi päevas.

¹³⁸ Muršić p 67.

¹³⁹ Butko p 60.

¹⁴⁰ Samaras jt p 65.

¹⁴¹ Lutanyuk p 42.

¹⁴² Mandic ja Jovic p 78; Štrucl jt p 87.

¹⁴³ Gégény p 28 ja 30-31.

¹⁴⁴ *Ostrovar* p 85 ja 89; *Florea vs Rumeenia*, 14.09.2010, nr 37186/03 p 61-62.

Passiivset suitsetamist ei leevenda ka muidu soodsad kinnipidamistingimused. Lahendis *Elefteriadis* on EIK asunud seisukohale, et ehkki kaebaja sai nautida igapäevaseid jalutuskäike vanglaõues, sportimist kolm korda nädalas ning suhteliselt suurt kambrit, milles oli tagatud loomulik valgus ja mis ei olnud ülerahvastatud, ei olnud need tingimused piisavad, et neutraliseerida suitsetavate kaaskinnipeetavatega kooselamisest tingitud passiivse suitsetamise kahjulikku mõju.¹⁴⁵ Lahendis *Mironovas jt* on EIK toonud raskendava tingimusena välja, et kaebaja Traknys pidi veetma 99 päeva koos suitsetajatega, kusjuures tal ei olnud kohtuasjas Elefteriadis nimetatuga võrreldavaid liikumis- ega olmetingimusi (liikumisvõimalust üksnes 1 tund päevas, kambripinda 1,23-2,74 m²).¹⁴⁶

Enamjaolt puudutavad suitsetamisega seotud lahendid Rumeenia vanglate tingimusi. Sageli on EIK jätnud lahendites passiivse suitsetamise kohta esitatud väited ka hindamata, kui art 3 rikkumine on juba muude tingimuste tõttu tuvastatud.¹⁴⁷

1.4.2.8. *Toidu kvaliteet ja piisavus*

Toidu kvaliteet ja piisavus on samuti asjaolud, mis mõjutavad kinnipeetava olukorda ja võivad ruumikitsikust vastavalt kas leevendada või raskendada (ehkki mitte iseseisva asjaoluna, vaid kogumis muude tingimustega).

Näiteks lahendis *Valašinas* on EIK ruumikitsikust (2,7-3,2 m²) kergendavate asjaolude hulgas välja toonud, et sööklahügieeni ja toidu kvaliteeti kontrolliti korrapäraselt pädevate asutuste poolt, ning kui kaebaja oligi rahulolematu vanglatoidu üksluisusega, leevendas seda võimalus saada lisatoitu sugulaste käest või osta vanglapoest.¹⁴⁸ Mitmes teises asjas on EIK toonud söögi kehva kvaliteedi või puuduse välja osana raskendavatest tingimustest, mille alusel on tuvastatud art 3 rikkumine.¹⁴⁹

1.4.3. Lisakaalutlused

1.4.3.1. *Kinnipidamise kestus*

Ülerahvastatud kambris viibimise raskust on EIK praktika kohaselt osadel juhtudel leevendanud viibimise lühiajalisus. Kinnipidamise pikaajalisus mõjutab nii hinnangut, kas minimaalse raskusastme kriteerium on täidetud, kui hüvitise suurust (viimase osas vt analüüsi p 2.2). Pikaajalise kinnipidamise puhul võidakse tuvastada art 3 rikkumine ka selliste asjaolude korral, mis lühemal ajavahemikul minimaalset raskusastet ei ületaks.

Lühiajaliseks on EIK lugenud nt 4-5 tundi üksikutel päevadel¹⁵⁰ või **1-2 päeva** korraga¹⁵¹, aga ka nt **19 päeva**¹⁵². Pikaajaliseks on EIK sõnaselgelt lugenud eelkõige aastaid kestnud

¹⁴⁵ Elefteriadis vs Rumeenia, 25.01.2011, nr 38427/05 p 50.

¹⁴⁶ Mironovas jt p 144 (lahend ei ole veel jõustunud).

¹⁴⁷ Toma Barbu p 61 ja 71; Aurel Radulescu vs Rumeenia, 1.04.2014, nr 32800/12 p 35; Florin Andrei p 49;

Remus Tudor vs Rumeenia, 15.04.2014, nr 19779/11 p 38; Dulbastru vs Rumeenia, 8.07.2014, nr 47040/11 p 36.

¹⁴⁸ Valašinas, p 109.

¹⁴⁹ Ostrovar p 88-89; Becciev p 42 ja 47; Alver p 53; Barilo vs Ukraina, 16.05.2013, nr 9607/06 p 82; Enache p 58 jm.

¹⁵⁰ Anatoliy Kuzmin p 41 ja 44.

¹⁵¹ Neshkov jt p 249.

¹⁵² Anatoliy Kuzmin p 43 (viitab varasemale praktikale, sh lahenditele Dmitriy Rozhin ja Fetisov).

kinnipidamist, nt **13 aastat**.¹⁵³ Lahendis *Yakovenko* seevastu on loetud märkimisväärseks („considerable period of time“) 2,5 aasta pikkust kinnipidamist.¹⁵⁴ Lahendis Varga jt on kinnipidamistingimusi loetud alandavaks „eriti arvestades kinnipidamise kestust“, milleks oli 3 aastat¹⁵⁵.

Alla aasta või mõnekuulise kinnipidamisaja puhul sõltub hinnang art 3 rikkumisele juba kinnipidamistingimustest. Näiteks lahendis *Kehayov* (6-kuuline kinnipidamine ilma värskes õhus liikumise võimaluseta ja kambripinnaga 2,62 m²) on EIK märkinud, et arvestas art 3 rikkumise tuvastamisel nii kinnipidamistingimusi kui neis tingimustes veedetud aega¹⁵⁶ (lugedes 6-kuulise ajavahemiku ilmselt piisavalt pikaks, et minimaalne raskusaste oleks ületatud). Lahendis *Sergey Chebotarev* on EIK aga leidnud, et kinnipidamistingimused (4 m² põrandapinda, 1 tund värskes õhus liikumise võimalust, külm vesi, pesuruumide kasutamise võimalus kord nädalas) ei ületanud minimaalset raskusastet muuhulgas kinnipidamise lühiajalisuse tõttu,¹⁵⁷ milleks selles asjas oli ca 4 kuud.

Juhtumeid, mil kinnipidamise lühiajalisuse tõttu on leitud, et art-t 3 ei ole rikutud, on EIK praktikas vähe. Nt lahendis *Valašinas* on leitud, et kinnipidamine 15 päeva jooksul isikliku põrandapinnaga 3 m² ei ületanud minimaalset raskusastet.¹⁵⁸ Lahendis *Fetisov jt* on samale järeldusele jõutud 19-päevase kinnipidamise puhul kambripinnaga 2 m².¹⁵⁹ Lahendis *Dmitriy Rozhin* leidis EIK, et tänu 11-päevasele lühikesele kinnipidamisajale ei toonud iseenesest ebaadekvaatsed tingimused (põrandapind 2-2,66 m², WC eraldatud kambri üksnes 1,1 m kõrguse vaheseinaga, liikumisvõimalused olid piiratud) kaasa art 3 rikkumist.¹⁶⁰ Küll tuvastati selles asjas art 3 rikkumine 4-kuulise kinnipidamisaja osas. Hilisemast praktikast võib välja tuua eelkõige lahendi *Anatoliy Kuzmin*, milles EIK leidis, et kaebaja olukord (7 päeval 4-5 tundi konvoikambri isikliku põrandapinnaga 0,4-0,7 m²) ei olnud käsitletav ebainimliku ja alandava kohtlemisena art 3 tähenduses.¹⁶¹

Viibimise lühiajalisus ei ole piisav kergendav tingimus, kui kinnipidamise tingimused on väga halvad. Lahendis *Fafailo (Safoka)* on EIK märkinud (viidates varasemale praktikale), et isegi äärmuslikult lühiajaline kinnipidamine ei välista art 3 rikkumist, kui tingimused on nii halvad, et kahjustavad inimväärikust.¹⁶² Seisukohta, et üksnes kinnipidamise lühiajalisus ei välista kinnipeetava (alandavat) kohtlemist art 3 kohaldamisalast, kordab EIK samuti varasemale praktikale viidates nt lahendis *Mironovas jt* (kaebaja Zeleniakas).¹⁶³

Seda seisukohta illustreerib hästi ka EIK järeldus lahendis *Neshkov jt*, et teatud eriti halbade tingimuste lühiajalisus (kaebaja Neshkovi hoiti **1-2 päeva** kambri, kus puudusid voodilinad, korralik päevavalgus, kambri sisene WC jne) ei välistanud sellist kohtlemist automaatselt art 3 kohaldamisalast. EIK on ka varasemas praktikas leidnud, et isegi väga lühike sarnastes

¹⁵³ Gégény p 30, Sergey Babushkin p 54.

¹⁵⁴ Andrey Yakovenko p 95.

¹⁵⁵ Varga jt p 88.

¹⁵⁶ Kehayov p 72 ja 74.

¹⁵⁷ Sergey Chebotarev p 45.

¹⁵⁸ Valašinas p 112.

¹⁵⁹ Fetisov jt p 134 ja 138.

¹⁶⁰ Dmitriy Rozhin vs Venemaa, 23.10.2012, nr 4265/06 p 53.

¹⁶¹ Anatoliy Kuzmin p 44.

¹⁶² Fafailo (Safoka) jt vs Prantsusmaa, 2.10.2014, nr 2871/11 p 43.

¹⁶³ Mironovas jt p 147 (lahend ei ole veel jõustunud).

tingimustes veedetud aeg – 22 tundi – kujutas endast art 3 rikkumist.¹⁶⁴ Lahendis *Kurushin* (kinnipidamise kestus **6 päeva ja 22 päeva** erinevates asutustes) rõhutas EIK, et ehkki varasemas praktikas (*Dmitriy Rozhin* ja *Fetisov*) on kinnipidamise lühikese kestuse tõttu jõutud järeldusele, et art-t 3 ei rikutud, tuleb peale ülerahvastatuse hinnata ka muid tingimusi nagu näiteks värskes õhus liikumise/sportimise võimalus. Antud asjas olid jalutusõued nii väikesed, et ei pakkunud reaalselt sportimisvõimalust, mis kohtu hinnangul veelgi suurendas ülerahvastatuse probleemi, mitte ei leevendanud seda.¹⁶⁵

Iseäranis on EIK lugenud juba mõnekuulise kinnipidamise art 3 rikkumiseks, kui isikut on hoitud pikemalt kinni **lühiajaliseks kinnipidamiseks mõeldud kohtades nagu politseijaoskond, arestikamber, ajutine kinnipidamiskeskus** jmt. EIK on neis lahendites korduvalt väljendanud seisukohta, et lühiajaliseks kinnipidamiseks mõeldud kohad ei sobi isikute pikemaks kinnipidamiseks.¹⁶⁶ Lahendis *Nemtsov* on EIK leidnud, et kambris, mis oli mõeldud lühiajaliseks halduskinnipidamiseks, ei ole sobilik isikut isegi 4 päeva kinni pidada, kuna seal puuduvad hädavajalikud tingimused pikemaajaliseks kinnipidamiseks (nt puudusid kambris WC ja kraanikauss, seal ei olnud tooli, lauda ega muud mööblit, üksnes pink).¹⁶⁷ Lahendis *T. ja A. vs Türgi* on leitud, et Istanbuli lennujaamas olev välismaalaste kinnipidamisruum on mõeldud üksnes väga lühiajaliseks kinnipidamiseks, mistõttu ei saanud lugeda vastuvõetavaks suure hulga inimeste hoidmist selles ruumis üle 3 päeva.¹⁶⁸

Pikaajalise kinnipidamise korral ei ole piisav ka tingimuste ajutine leevenemine. See võib toimuda olukorras, kus põrandapinna puudus vaheldub nõ normaalsete tingimustega kinnipeetavate arvu muutumisel, või olukorras, kus kinnipeetavat transporditakse või hoitakse vahepeal mujal (nt haiglas).

Lahendis *Orchowski* leidis EIK, et kuueaastase kinnipidamise kestel 27 korda erinevatesse vanglatesse ning lisaks vanglasiseselt erinevatesse kambritesse ümberpaigutamiseega võisid ametivõimud küll tuua kiiret kergendust, ent see kergendus oli lühiajaline ja pealiskaudne. Pideva ülerahvastatuse tingimustes ei parandanud see tegelikult kinnipeetava olukorda; vastupidi, **sagedased ümberpaigutamised võisid ahistustunnet veelgi suurendada.**¹⁶⁹ Sagedasi ümbertõstmisi on kinnipeetava olukorda halvendava tingimusena välja toodud ka hilisemates lahendites.¹⁷⁰

Lahendis *Toma Barbu* on EIK leidnud, et arvestades kinnipidamise kogukestust¹⁷¹ ei toonud lühiajalised visiidid haiglasse ega ajutine vabastamine meditsiinilistel põhjustel tema olukorda märkimisväärset muutust.¹⁷² Sama seisukohta on EIK korranud lahendis *Verdes*.¹⁷³

¹⁶⁴ Neshkov jt p 249.

¹⁶⁵ Kurushin p 18-19.

¹⁶⁶ Nt Aliev p 87; Adamantidis vs Kreeka, 17.04.2014, nr 10587/10 p 32; Kavouris jt vs Kreeka, 17.04.2014, nr 73237/12 p 38; De los Santos ja de la Cruz vs Kreeka, 26.06.2014, nr 2134/12 jt p 43; Panagos p 31.

¹⁶⁷ Nemtsov vs Venemaa, 31.07.2014, nr 1774/11 p 119.

¹⁶⁸ T. ja A. vs Türgi p 96.

¹⁶⁹ Orchowski p 133.

¹⁷⁰ Iacov Stanciu p 178; Todireasa p 62.

¹⁷¹ Selles asjas katkestustega kokku ca 9,5 kuud.

¹⁷² Toma Barbu p 62.

¹⁷³ Verdes p 79.

Ka kinnipeetavate arvu muutumine, mis tõi üksikutel ajavahemikel kaasa normaalse põrandapinna suuruse, ei ole EIK hinnangul kujutanud endast piisavat leevendavat tingimust. Lahendis *Zenkov* (kinnipidamine 3 aastat ja 5 kuud) on EIK nimetanud seda „juhuslikuks kõikumiseks“ ja leidnud, et see ei leevendanud kinnipeetava üldist olukorda.¹⁷⁴ Samale järeldusele asus EIK lahendis *Adeishvili (Mazmishvili)*, milles kinnipidamine kestis 7 kuud.¹⁷⁵ Lahendis *Gégény* (kinnipidamine 13 aastat) on EIK samuti leidnud, et „suhtelise normaalsuse“ lühikesed perioodid ei leevendanud kaebaja olukorda, mida tuli hinnata ka muude kinnipidamistingimuste valguses, milleks antud asjas olid sisuliselt olematu värskes õhus liikumise võimalus ning puudulikud hügieenitingimused.¹⁷⁶

1.4.3.2. Kinnipeetava tervislik seisund

Ruumikitsikust võib raskendada kinnipeetava tervislik seisund. Lahendis *Ostrovar* pidas EIK kaebaja **kokkupaigutamist suitsetajatega eriti raskendavaks just põhjusel, et tal oli astma.**¹⁷⁷ Lahendis *Trepashkin* on EIK etteheited värskes õhus liikumise võimaluse puudumisele ning tugevale ülerahvastatusele karmimad samuti põhjusel, et kaebaja kannatas bronhiaalse astma käes.¹⁷⁸ Lahendis *Barilo* on EIK lugenud 10-päevast kinnipidamist 3,5 m² põrandapinna tingimustes art 3 rikkumiseks peaaesjalikult just põhjusel, et **kaebaja olukorda raskendas tõsiselt tema vilets tervis.**¹⁷⁹ Oluliseks lahendiks kaebaja tervisliku seisundiga arvestamise teemal on veel *Semikhvostov*, milles ratastoolis ning eriliste terviseprobleemidega kinnipeetava liikumisvõimalused olid tõsiselt piiratud, ta ei saanud koos teistega sööklas süüa ning tualeti ja pesuruumi kasutamine oli võimalik üksnes teiste kinnipeetavate abiga. EIK leidis mh (viidetega varasemale praktikale), et puudega isiku kinnipidamisel tuleks ametivõimudel näidata üles erilist hoolt, et tagada talle tingimused, mis vastavad tema puudest tulenevatele erilistele vajadustele.¹⁸⁰ **Puudega isikul teatud ruumidele (sh söökla, sanitaarruumid) iseseisva juurdepääsu puudumine ning organiseeritud abi puudumine** igapäevaseks ringiliikumiseks tõid kaasa art 3 rikkumise.¹⁸¹

Osades lahendites on koos kinnipidamistingimustega käsitletud art 3 rikkumise hindamisel ka seda, kui **arstiabi ei ole olnud piisavalt kättesaadav.**¹⁸² Teistes lahendites on ülerahvastatus ning sellega seotud probleemid (kinnipidamistingimused) ja meditsiinilise abi kättesaadavus esitatud üldjuhul kahe erineva teemana, ehkki mõlemaid käsitletakse art 3 (mitte mõne muu artikli) rikkumise hindamisel.¹⁸³ Niisiis on meditsiinilise abi kättesaadavus iseseisev art 3 rikkumise hindamise alus ega pruugi olla pelgalt põrandapinna kitsikust raskendavaks tingimuseks.

¹⁷⁴ *Zenkov vs Venemaa*, 30.04.2014, nr 37858/08 p 40.

¹⁷⁵ *Adeishvili (Mazmishvili) vs Venemaa*, 16.10.2014, nr 43553/10 p 68.

¹⁷⁶ *Gégény* p 29.

¹⁷⁷ *Ostrovar* p 85 ja 89.

¹⁷⁸ *Trepashkin* p 94.

¹⁷⁹ *Barilo* p 83.

¹⁸⁰ *Semikhvostov* p 72.

¹⁸¹ *Semikhvostov* p 86.

¹⁸² *Valašinas* p 105; *Ostrovar* p 86 ja 89; *Melnik* p 104-106 ja 111; *Koval vs Ukraina*, 19.10.2006, nr 65550/01 p 82; *Sandu Voicu vs Rumeenia*, 3.03.2015, nr 45720/11 p 49.

¹⁸³ *Nt Jirsák; Barilo; Gorbulya* p 82 jj; *Karbychev vs Venemaa*, 13.03.2014, nr 6073/09; *Yarashonen; Bulatović vs Montenegro*, 22.07.2014, nr 67320/10; *Bahna vs Rumeenia*, 13.11.2014, nr 75985/12;

1.4.3.3. Kinnipeetava staatus – eelvangistus, distsiplinaarrežiim, varjupaigataotlejad

Kinnipeetava isiklikku ruumi käsitlevad lahendid puudutavad viibimist erineva režiimi ja tingimustega asutustes – enamjaolt vanglas (sh eeluurimisvanglas), ent ka arestimajas, politseijaoskonnas, samuti välismaalaste kinnipidamis- või väljasaatmiskeskuses. EIK on kinnipidamistingimusi puudutavaid printsiipe rakendanud üldjuhul ühtmoodi, sõltumata sellest, kas kinnipeetav on näiteks vanglas kriminaalkaristust kandev isik, meeleavaldusel vahistatu või varjupaigataotleja. Leidub siiski üksikuid näiteid, milles isiku staatust, kinnipidamise nõ arateenitust vmt on tema olukorra hindamisel arvesse võetud.

Lahendis *Khudoyorov* pidas EIK hüvitise suurust määrates vajalikuks märkida, et **isikut, keda ei olnud kordagi üheski kuriteos süüdi mõistetud**, peeti üle viie aasta kinni ebainimlikes ja alandavates tingimustes ning teda transporditi korduvalt kohtumajja ja tagasi samuti ebainimlikes ja alandavates tingimustes.¹⁸⁴ Ka lahendis *Trepashkin* on EIK märkinud, et kaebaja **ebaseaduslik kinnipidamine** tekitas ilmselt ängistust.¹⁸⁵

Lahendis *Vladimir Belyayev* ei ole EIK art 3 rikkumist tuvastanud, ehkki kinnipeetaval oli kohati alla 3 m² isiklikku ruumi ning tema olukorda kirjeldavate tingimustena on välja toodud üksnes isikliku voodi olemasolu ja 1-tunnine värskes õhus liikumise võimalus päevas. Sarnastel tingimustel oleks tavapärasel olukorras tõenäoliselt jõutud art 3 rikkumise tuvastamiseni. Selles asjas tõi EIK aga välja, et **isiku kinnipidamine neis tingimustes oli tingitud talle kohaldatud distsiplinaarkaristusest kolooniarežiimi rikkumise eest** ning leidis, et ehkki tingimused ei olnud alati adekvaatsed, ei ületanud need minimaalset raskusastet ning art-t 3 ei ole rikutud.¹⁸⁶

Lahendis *M. S. S. vs Belgia ja Kreeka* on EIK märkinud, et art 3 rikkumise tuvastamisel on ka varasemas praktikas sarnastel juhtudel arvesse võetud asjaolu, et kaebajad olid **varjupaigataotlejad**.¹⁸⁷ EIK hinnangul tuli selles konkreetses asjas arvestada, et varjupaigataotlejast kaebaja oli eriti haavatav rände käigus läbielatu tõttu ning sellele tõenäoliselt eelnenud traumaatiliste kogemuste tõttu.¹⁸⁸ Samuti rõhutab EIK lahendis *Mahamed Jama*, et antud asjas oli kinnipidamist rakendatud immigratsiooniga seonduvalt ning seetõttu ei olnud see meetmeks kuriteo toime pannud isikute suhtes, vaid välismaalaste suhtes, kes oma elu pärast kartes olid kodumaalt põgenenud.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Khudoyorov p 224.

¹⁸⁵ Trepashkin p 94.

¹⁸⁶ Vladimir Belyayev p 36.

¹⁸⁷ M. S. S vs Belgia ja Kreeka, 21.01.2011, nr 30696/09 p 231.

¹⁸⁸ Samas, p 232.

¹⁸⁹ Mahamed Jama p 95.

2. Õiglane hüvitis alandavate kinnipidamistingimuste eest

2.1. EIK käsitus rahalise hüvitise määramisel

Alandavate kinnipidamistingimuste tõttu talutud kannatuste eest on EIK reeglina määranud rahalise hüvitise, kui ta on tuvastanud art 3 rikkumise ja isik on taotlenud mittevaralise kahju hüvitamist. Samas kinnipidamistingimuste vaidlustamiseks tõhusa õiguskaitsevahendi puudumise tuvastamise korral (s.o art 13 rikkumise eest) peab EIK üldjuhul rikkumise tuvastamist piisavaks hüvitiseks.¹⁹⁰

Juhtumid, mil EIK ei ole määranud alandavate kinnipidamistingimuste tõttu art 3 rikkumise korral rahalist hüvitist, peaaegu puuduvad. Käsitatud lahenditest on ainsaks selliseks lahendiks *Bulea*, milles EIK võttis seisukoha, et ehkki ta tuvastas art 3 rikkumise, loeb ta konkreetse juhtumi erilisi asjaolusid arvestades rikkumise tuvastamist piisavaks hüvitiseks ning lükkab seetõttu kaebaja nõude tagasi.¹⁹¹ Milles erilised asjaolud selle juhtumi puhul seisnesid, ei ole selge, kuna kinnipidamistingimused olid sarnased paljude muude Rumeenia vanglaid puudutavate lahenditega. Kuna tegemist on ka üksikjuhtumiga sadade teiste juhtumite hulgas, milles on rahaline hüvitis välja mõistetud, ei saa seda lahendit oluliseks pretsedendiks lugeda.

EIK ole hüvitise määramisel üldjuhul esitanud üksikasjalikke kaalutlusi, täpsetest arvutustest rääkimata. Kõige levinum on lähenemine, et EIK lihtsalt nimetab lahendis hüvitise suuruse, nt sõnastuses „the Court awards the applicant EUR 5,000 in respect of non pecuniary damage“. Mitut kaebajat puudutavas lahendis võivad hüvitiste suurused olla välja toodud lahendile lisatud tabelis (see praktika on levinud eriti viimastel aastatel); sel juhul viitab EIK otsuse resolutsioonis tabelile. Mõnikord kasutatakse ka põhjendusi „arvestades kõiki asjaolusid“ või „arvestades EIK varasemat praktikat sarnastes asjades“, ent ka need on pigem lakoonilised sedastused ega kajasta EIK kaalutlusi, kuidas konkreetse summani jõuti.

EIK poolt määratud hüvitise summad on analüüsis käsitletud lahendites jäänud vahemikku 1000-29 000 eurot, sõltuvalt kinnipidamise kestusest, tingimustest ja kaebaja haavatavusest (nt tervisliku seisundi tõttu). Selget ja ühest seost konkreetsete kinnipidamistingimuste ja hüvitise suuruse vahel ei ole analüüsitud lahendite pinnalt nende lakoonilisuse tõttu mõistlikult võimalik välja tuua.

Mõnes lahendis on hüvitise suuruse määramist puudutavas punktis loetletud kaebaja erilisi asjaolusid (nt astmahaige kokkupaigutamine suitsetajatega¹⁹², alusetu kinnipidamine väga pika ajavahemiku jooksul¹⁹³, ühe käe puudumine ning enesekahjustamine, suitsiidsus¹⁹⁴). Vaid üksikutes lahendites on kahjuhüvitise määramisel käsitletud kaebaja(te) olukorda pikemalt (vt selles osas p 2.2.).

2.2. Hüvitise suuruse arvutamise kriteeriumid

Lahenditest, milles EIK on selgitanud hüvitise määramise põhjendusi tavapärasest pikemalt, nähtub, et **inimväärikust alandavates tingimustes viibitud aeg** on EIK hinnangul kõige

¹⁹⁰ Nt Neshkov jt p 299; Varga jt p-d 120-121.

¹⁹¹ *Bulea vs Rumeenia*, 3.12.2013, nr 27804/10 p 68.

¹⁹² *Ostrovar* p 118.

¹⁹³ *Khudoyorov* p 224.

¹⁹⁴ *Neshkov jt* p 302.

olulisem asjaolu, millest kahju suuruse kindlakstegemisel lähtuda. Seda on märgitud iseäranis lahendites *Ananyev jt*¹⁹⁵ ja *Torreggiani jt*¹⁹⁶, millele on hilisemas praktikas tagasi viidatud.¹⁹⁷ Ka ilma sellist põhimõtet sõnaselgelt väljendamata või sellele viitamata on mitmes lahendis toodud kaalutlusena välja just kinnipidamise kestus.¹⁹⁸

Lahendis *Firstov* on EIK pikemalt analüüsinud riigi pakutud hüvitise vastavust EIK seatud standardile, tuues seejuures välja ka üldiseid kahju hüvitamise põhimõtteid. EIK märgib, et hüvitatava kahju suurust on isiklike kannatuste puhul keeruline määrata, kuna puudub standard, kuidas valu ja kannatusi, isiklikku ebamugavust ja vaimset ärevust rahasse ümber arvutada.¹⁹⁹ EIK jõuab selles lahendis järeldusele, et riigi pakutud summa (500 rubla) ei olnud kindlasti piisav (riigi pakutud hüvitise piisavuse teemal vt analüüsi p 2.3).

2.3. Riigi pakutud hüvitise vastavus EIK seatud standardile

Lahendis *Firstov* on EIK märkinud, et hindamaks riigi pakutud hüvitise piisavust, tuleb muuhulgas arvestada hüvitise väärtust asjassepuutuva riigi elustandardi ja üldise sissetulekutaseme valguses; samuti tuleb arvestada, et siseriiklikus süsteemis on kompensatsioon („remedy“) lähemal ning kättesaadavam kui EIK-le kaebuse esitamine.²⁰⁰ Viidates varasemale praktikale leiab EIK, et siseriikliku kohtu poolt hüvitise määramine peab toimuma kooskõlas riigi enda õigussüsteemiga ning võtma arvesse riigi elatustaset, isegi kui selle tulemusena väljamõistetav hüvitis on väiksem kui EIK poolt määratud summad sarnastes asjades.²⁰¹

Samas asjas märkis EIK, et keeruline oli mööda vaadata asjaolust, et siseriiklike kohtute väljamõistetud hüvitis oli ebaproportsionaalselt väiksem kui EIK enda poolt Venemaal puudutavates analoogsetes asjades mõistetud hüvitised.²⁰² EIK rõhutab lahendis iseäranis, et riigi vahendite puudumine ei tohi olla kaalutluseks hüvitise vähendamisel.²⁰³

Samuti on EIK märkinud lahendis *Tomayly*, et ehkki riigi pakutud hüvitise arvutamise meetod ei pea täpselt vastama pilootlahendis antud juhiste (*Ananyev jt*), ei tohi pakutud summad olla ebamõistlikud, võrreldes EIK poolt sarnastes asjades väljamõistetud kompensatsioonidega.²⁰⁴ Lahendis *Sergeyev* leidis EIK, et riigi pakutud hüvitis ei olnud ebamõistlik²⁰⁵ (ühe aasta pikkuse kinnipidamise eest ülerahvastatud kambris oli hüvitise suuruseks 4935 EUR).

Lahendis *Mironovas jt* on EIK lugenud piisavaks kaebaja Petrulevic`ile Leedu kohtute poolt välja mõistetud hüvitise 2300 EUR (361 päeva isikliku ruumiga alla 3 m²). EIK mõõnis, et see summa on väiksem kui EIK poolt sellistes olukordades tavapärastelt välja mõistetud summad,

¹⁹⁵ *Ananyev jt* p 172: The length of stay in such conditions is undeniably the single most important factor that is relevant for the assessment of the extent of non-pecuniary damage.

¹⁹⁶ *Torreggiani jt* p 105.

¹⁹⁷ *Nt Neshkov jt* p 299, *Mironovas jt* p 155 (lahend ei ole veel jõustunud).

¹⁹⁸ *Nt Kochetkov* p 47; *Samaras jt* p 71; *Vasilescu* p 132.

¹⁹⁹ *Firstov* p 35. Samu seisukohti on varem väljendatud lahendis *Shilbergs vs Venemaa*, 17.12.2009, nr 20075/03 p 76.

²⁰⁰ *Firstov* p 31.

²⁰¹ *Samas*, p 36.

²⁰² *Samas*, p 35.

²⁰³ *Samas*, p 37 (EIK tsiteerib siin lahendit *Shilbergs*).

²⁰⁴ *Tomayly* p 10.

²⁰⁵ *Sergeyev* p 17.

ent viitas oma hiljutisele praktikale, mille kohaselt võivad olulisteks kriteeriumideks riigi pakutud hüvitise adekvaatsuse hindamisel olla ka siseriikliku kohtumenetluse kiirus ja riigi elustandard. EIK rõhutas sellise hüvitise olulisust subsidiaarsuse põhimõtet arvestades. Sellisel juhul ei oleks kannatanud sunnitud pöörduma süstemaatiliselt EIK poole kaebustega, mille lahendamiseks tuleb välja selgitada põhilised asjaolud ning fikseerida rahalise hüvitise suurus – kuna mõlemad tegevused on pigem siseriiklike kohtute mängumaa.²⁰⁶ Eesti senise praktika kontekstis on huvitav aga EIK hinnang selles asjas ülejäänud kaebajatele pakutud kompensatsioonidele, mis jäid vahemikku 60-725 EUR (kinnipidamistingimused olid erinevad, isiklikku ruumi 1,23-5,71 m² kinnipidamise kestusega ca ühest kuust 608 päevani). EIK leidis, et ehkki sellised summad on Leedu kohtupraktikas tavapärased, on need ebaproportsionaalselt väikesed ega ole käsitletavad efektiivse hüvitisena.²⁰⁷ EIK mõistis igale kaebajale välja 6500 EUR (v. a kaebaja Klintovic, kelle osas EIK rikkumist ei tuvastanud). EIK käsitlust selles lahendis on eriarvamuses teravalt kritiseerinud kohtunik Pinto de Albuquerque, kes on leidnud, et kaebaja Petrulevic sai lõpptulemusena oluliselt halvema kohtlemise osaliseks, kuna pidi leppima riigi poolt pakutud hüvitise summaga, samas kui teistele kaebajatele mõisteti EIK poolt välja suuremad summad.²⁰⁸ Analüüsi koostamise hetkeseisuga on lahend vaidlustatud EIK suurkojas ega pruugi olla lõplik.

²⁰⁶ Mironovas jt p 96.

²⁰⁷ Mironovas jt p 99.

²⁰⁸ Mironovas jt, kohtuniku eriarvamuse p 26.

Kokkuvõte

EIÕK art 3 rikkumise tuvastamisel alandavate kinnipidamistingimuste tõttu on EIK arvestanud sellega, kui palju kinnipeetaval on kambri isiklikku ruumi, st kui palju talle jääb põrandapinda, kui kambri kogupindala jagatakse selles elavate kinnipeetavate arvuga. Käsitatud lahendite kohaselt mööblit kambripinnast maha ei ole arvatud, ent kui kambri olev mööbel takistab vaba ringiliikumist, on see loetud raskendavaks tingimuseks. WC pindala on EIK isikliku ruumi arvutamisel kambri kogupinnast arvanud maha juhul, kui tegemist oli eraldi ruumiga või selgelt eraldatud ruumiosaga.

Kinnipeetava isikliku põrandapinna standard on 4 m². Põrandapinna puhul alla 3 m² on EIK osadel juhtudel tuvastanud art 3 rikkumise pelgalt ruumikitsikuse tõttu (ilma muid tingimusi arvestamata), osadel juhtudel aga leidnud, et alla 3 m² põrandapind ei too automaatselt kaasa art 3 rikkumist, vaid arvestada tuleb kõiki kinnipidamistingimusi kogumis. Analüüsi autori hinnangul toetab suurem osa EIK praktikast viimast lähenemist, v. a kui ruumikitsikus ei ole äärmuslik, nt juba alla 2 m². Juhul, kui põrandapind jääb vahemikku 3-4 m², sõltub art 3 nõuetele vastavus muudest kinnipidamistingimustest. Kui muud kinnipidamistingimused on halvad, võidakse rikkumine tuvastada ka üle 4 m² põrandapinna puhul.

Muud kinnipidamistingimused on nt kinnipeetava liikumisvõimalus, sh värskes õhus liikumise võimalus, isikliku voodi olemasolu, sanitaaringimused (sh pesemisvõimalus, WC kasutamise võimalus, WC kasutamise privaatsus, hügieenitarvete kättesaadavus), loomuliku õhu ja valguse kättesaadavus, kambri küte ja temperatuur, mööbli piisavus, toidu kvaliteet ja piisavus, ajaveetmise võimalused või töötamisvõimalus, viibimine ühes kambri koos suitsetajatega. Lisakaalutlustena arvestatakse kinnipidamise kestust, kinnipeetava tervislikku seisundit ning mõnikord ka tema nn staatust – kas tegemist on karistust kandva isikuga, eelvangistuses viibijaga, varjupaigataotlejaga vmt. Raskendavad tingimused võivad olla nii art 3 rikkumise minimaalse raskusastme tuvastamise aluseks kui ka mõjutada määratava hüvitise suurust. Rikkumise hindamisel arvestatakse kõiki tingimusi kogumis.

Ruumikitsikust võib leevendada ulatuslik liikumisvõimalus: alla 3 m² puhul on selleks loetud kinnipeetava võimalust liikuda kambri väljas vabalt ringi äratusest kuni kambrite lukustamiseni. Liiga vähene liikumisvõimalus võib kaasa tuua art 3 rikkumise ka piisava põrandapinna puhul. Teiseks olulisemaks tingimuseks on sanitaaringimused. EIK on lugenud iseäranis tähtsaks võimalust kasutada WC-d vastavalt vajadusele ning teha seda privaatset.

Alandavate kinnipidamistingimuste tõttu art 3 rikkumise eest on EIK peaaegu kõigil juhtudel mõistnud välja rahalise hüvitise ega ole pidanud rikkumise tuvastamist piisavaks hüvitiseks. Hüvitise arvutamiseks ei ole selgeid kriteeriume, EIK on lähtunud varasemast praktikast ning ei esita üldjuhul põhjalikke kaalutlusi. Hüvitiste summad on jäänud vahemikku 1000-29000 eurot, sõltuvalt kinnipidamistingimuste raskusest ja kinnipidamise kestusest.

Kui riik on kinnipeetavale hüvitist maksnud, hindab EIK selle vastavust oma standarditele. Riigi poolt makstav hüvitis võib olla väiksem EIK poolt sarnases olukorras määratud summadest, ent mitte ebaproportsionaalselt väiksem. Riigipoolse hüvitise suuruse arvutamisel ei tohi kriteeriumiks olla riigi ebapiisavad vahendid ega majanduslik olukord.